

RAZMERJE MED TEMELJNIMA NAČELOMA MEDNARODNEGA PRAVA O INTEGRITETI DRŽAV IN NAČELOM O PRAVICI NARODA DO SAMOODLOČBE TER PRIMER KOSOVA (Povzetek)

Pravica narodov do samoodločbe daje narodom pravico, da se odcepijo od tuje, nasilne, protipravne oblasti, medtem ko obveznost spoštovati nedotakljivost in ozemeljsko celovitost držav narekuje prepoved ogrožanja teritorialne integritete vseh obstoječih neodvisnih, suverenih držav. Vendar, ko se kratijo pravice nekega naroda in njegovi vitalni interesi, je potrebno dati prednost pravici do samoodločbe. V primeru kosovskih Albancev je bil izpolnjen vsak izmed kriterijev, ki naj bi omogočili manjšini pravico do odcepitve, in zato je bila njihova samoodločba upravičena.

Ključne besede: državna integriteta, samoodločba, odcepitev, Kosovo, kršitve človekovih pravic

THE RELATION BETWEEN THE BASIC INTERNATIONAL LAW PRINCIPLES OF THE TERRITORIAL INTEGRITY AND THE NATION'S RIGHT TO SELF-DETERMINATION AND THE CASE OF KOSOVO (Summary)

The right of nations to self-determination gives the nations the right to secede from foreign, violent and unlawful power, while the obligation to respect the territorial integrity of states dictates banning of endangering of the territorial integrity of all existent independent states. However, when rights of a certain nation and its vital interests are violated, it is important to give advantage to the right of self-determination. Every criteria of secession was fulfilled in the case of Kosovo Albanians and that is why their self-determination was justified.

Key words: territorial integrity, self-determination, secession, Kosovo, human rights violations

KAZALO

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC	3
1. UVOD.....	4
2. NAČELO PRAVICE NARODA DO SAMOODLOČBE	7
2.1 RAZVOJ PRAVICE DO SAMOODLOČBE	8
2.2 SUBJEKT PRAVICE DO SAMOODLOČBE.....	11
2.2.1 MANJŠINE IN PRAVICA DO SAMOODLOČBE.....	12
2.3 PRAVICA DO SAMOODLOČBE KOT ČLOVEKOVA PRAVICA.....	13
3. NAČELO DRŽAVNE INTEGRITETE	15
3.1 PRAVNI OKVIRI NAČELA DRŽAVNE INTEGRITETE	17
4. PROTISLOVJE NAČEL PRAVICE NARODOV DO SAMOODLOČBE IN PRAVICE DO DRŽAVNE INTEGRITETE.....	19
4.1 PRAVICA DO ODCEPITVE KOT GLAVNI VZROK ZA PROTISLOVJE MED NAČELOMA	19
4.1.1 POGOJI, POD KATERIMI JE ODCEPITEV OPRAVIČLJIVA.....	21
4.1.2 RAZLOGI PROTI ODCEPITVI.....	22
5. ZGODOVINSKI PREGLED KOSOVSKE KRIZE.....	24
5.1 ZGODOVINA KOSOVA PRED 19. STOLETJEM.....	24
5.2 ISLAMIZACIJA	26
5.3 ZGODNJE 20. STOLETJE	26
5.4 PRVA SVETOVNA VOJNA.....	27
5.5 DRUGA SVETOVNA VOJNA	28
5.6 POVOJNA JUGOSLAVIJA	29
5.7 TITOVA SMRT	30
5.8 SLOBODAN MILOŠEVIĆ	30
5.10 KOSOVO V DEVETDESETIH LETIH	31
5.11 MEDNARODNA SKUPNOST	33
5.12 POGAJANJA O STATUSU KOSOVA.....	35
5.13 RAZGLASITEV NEODVISNOSTI	36
6. ETNIČNA SESTAVA KOSOVA.....	37
7. POLOŽAJ KOSOVA V LUČI MEDNARODNEGA PRAVA, SAMOODLOČBA IN ODCEPITEV	38
7.1 KOSOVSKI ALBANCI – NOSILCI PRAVICE DO SAMOODLOČBE.....	38
7.2 PRAVICA KOSOVSКИH ALBANČEV DO ZUNANJE SAMOODLOČBE.....	38
7.2.1 POPOLNO ZANIKANJE PRAVICE KOSOVSКИH ALBANČEV DO NOTRANJE SAMOODLOČBE	39
7.2.1.1 Kosovski Albanci kot subjekt sistematične diskriminacije in očitnega zatiranja	39
7.2.1.1.1 Zanikanje političnega, ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja.....	39
7.2.1.1.2 Grobo in sistematično kršenje človekovih pravic.....	41
7.2.1.1.3 Kosovski Albanci kot žrtve napada na njihovo osebno integriteto	42
7.3 NEKAJ ZAKLJUČNIH OPAZK O PRAVICI KOSOVSКИH ALBANČEV DO SAMOODLOČBE.....	43
8. SKLEP	44
9. VIRI IN LITERATURA.....	47

KAZALO SLIK IN TABEL

Slika1: Etnična sestava Kosova 2008.....	37
Tabela1: Etnična struktura prebivalstva na Kosovu.....	37

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

DN – Društvo Narodov

EU – Evropska Unija

GS – Generalna skupščina Organizacije združenih narodov

KFOR – Sile za Kosovo (*Kosovo Forces*)

LDK – Demokratična liga Kosova

NATO – Organizacija Severnoatlantske pogodbe (*North Atlantic Treaty Organization*)

OVK – Osvobodilna vojska Kosova

OVSE – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

OZN – Organizacija združenih narodov

PDK – Demokratična stranka Kosova

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

UL – Ustanovna listina Organizacije združenih narodov

UNMIK – Začasna administracija združenih narodov na Kosovu (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*)

VS – Varnostni svet Organizacije združenih narodov

ZN – Združeni narodi

1. UVOD

Danes smo priča integriranju evropskih držav in drugačnim regionalnim povezovanjem, žal pa še vedno ugotavljamo, da mednarodno skupnost najbolj določajo napetosti, ki izvirajo iz konflikta med načelom samoodločbe in načelom ozemeljske celovitosti. Samoodločba ni zgolj politični pojem, temveč tudi pravno orodje številnim ljudstvom pri njihovem osvobajanju. Vendar pa ozemeljske spremembe, do katerih pride, ko se uveljavlja pravica do samoodločbe, ranijo teritorialno integriteto »stare« države. Države so namreč že od nekdaj zavarovale svoje ozemlje in ljudstvo z mejami, ki so predstavljale suverenost in neodvisnost te države do sosednjih in drugih držav. Na ta način so preprečile izvajanje samoodločbe. Vendar pa se prav v načelu ozemeljske celovitosti v bistvu izraža predhodna uresničitev pravice narodov do samoodločbe. Po tem, ko nek narod ustvari, kot uresničitev svoje pravice do samoodločbe, lastno državo, le ta zaščiti svoj obstoj znotraj obstoječih meja z načelom ozemeljske celovitosti.

Tako načelo teritorialne integritete kot tudi načelo pravice naroda do samoodločbe sta temeljni načeli mednarodnega prava. Pa vendar opazamo, da pravna komponenta pravice do samoodločbe in pravica do varovanja ozemeljske celovitosti večkrat podležeta političnim interpretacijam. Razloge za to vidim v varovanju nacionalnih interesov, krivca pa v nedorečenem mednarodnem pravu. Pomembni se mi zdijo pravni okviri, ki ne bodo preveč strogi pa vseeno toliko omejevalni, da se bo vedelo, kdaj bo in kdaj ne bo mednarodna skupnost podprla pravico do samoodločbe in tako zrušila ozemeljsko celovitost. Kdaj bi lahko pravica do odcepitve bila zakonita in kdaj ne ter pod kakšnimi pogoji, sem skušala predstaviti tudi v svoji diplomski nalogi.

Pravica do samoodločbe je v luči kolonializma že zdavnaj izpolnila svoje poslanstvo. Nastale so nove države, ki so svojo neodvisnost opravičevale zaradi njim kršenih človekovih pravic. Te pravice niso kršene samo narodom, temveč tudi manjšinam, ki niso zgolj narodnostne. Varovanje človekovih pravic je najpomembnejša vrednota na mednarodnem prizorišču in zato se napoved Veiterja, »da utegne priti do tega, da bodo tudi narodne manjšine postale subjekt pravice do odcepitve« (Petrič 1977: 150), ne zdi več tako daljnosežna. To nam potrjuje nedavni primer Kosova. V poznih sedemdesetih in osemdesetih letih je Kosovo uživalo visoko stopnjo avtonomije, ta pa jim je bila nenadno in nasilno vzeta leta 1989. Do tega trenutka so se albanske želje osredotočale zgolj na to, da bi Kosovo postalo republika znotraj

bivše Jugoslavije. Z ukinitvijo avtonomije ter zatiranjem s strani srbske policije in vojske pa jim je postalo jasno, da se bodo zadovoljili le s polno samostojnostjo, ki so jo 17. februarja 2008 tudi uresničili.

Kosovo je aktualni primer razmerja med temeljnima načeloma mednarodnega prava, katera obravnavam v diplomski nalogi in prav zato sem se odločila, da razmerje med načeloma pravice do samoodločbe in načela integritete držav predstavim na tem primeru. Kljub izrecni zadržanosti držav do uresničitve pravice do zunanje samoodločbe in še posebne zadržanosti glede pravice do odcepitve (mednarodno pravo namreč daje velik poudarek teritorialni integriteti države), je namreč kosovskim Albancem uspelo uresničiti pravico do samoodločbe.

Moj cilj je v prvi vrsti dokazati, da je kolizija pravnih načel politično in pravno premostljiva. V skladu s tem poskušam izdelati okvir pogojev, ki bi omogočili premostitev te konfliktnosti. Prikazala bom tudi, da navidezna jasnost načela samoodločbe ni prav nič jasna. Vsekakor velja, da sta pravni načeli pravice narodov do samoodločbe in pravica do ozemeljske celovitosti v konfliktu, vendar pa mora biti ta konflikt tudi premostljiv. Ob tem me tudi zanima, če je pravica do odcepitve del vsebine načela samoodločbe. Predvidevam, da je, saj bi v nasprotnem primeru ne prišlo do konfliktnosti obravnavanih načel. Vse to bom upoštevala na primeru Kosova in ugotavljala, ali so bili kosovski Albanci upravičeni do pravice do samoodločbe.

Hipotezi, ki ju bom skušala dokazati, sta torej sledeči:

1. Pravni načeli pravica narodov do samoodločbe in načelo teritorialne integritete sta v neposredni koliziji, ki pa je pravno in politično premostljiva.
2. Kosovo je upravičeno uveljavilo pravico do zunanje samoodločbe, ki je izhajala iz grobih kršitev človekovih pravic, storjenih s strani Srbije nad albanskim prebivalstvom.

Za večjo preglednost je diplomsko delo razdeljeno na dva dela. Prvi del se ukvarja s pravico do samoodločbe in načelom teritorialne integritete. Predstavljen je razvoj in kodifikacija pravice do samoodločbe in predstavljeni so subjekti, ki so nosilci te pravice. Na enak način je predstavljeno tudi načelo teritorialne integritete. Sledi obravnava razmerja med tema dvema načeloma, predstavljena je tudi pravica do odcepitve, ki je glavni vzrok za konflikt med njima.

Drugi del diplomske naloge podaja zgodovinski pregled in razvoj kosovske krize ter odnos in reševanje te krize v mednarodni skupnosti, predstavljene pa so tudi demografske spremembe na območju Kosova. V zadnjem poglavju pa bom prikazala, zakaj so bili kosovski Albanci upravičeni do samoodločbe.

Za preučevanje zastavljenega problema sem uporabila različne metode raziskovanja. Najprej sem uporabila metodo zbiranja virov, saj sem se najprej seznanila z obstoječimi in dostopnimi viri o izbrani temi. Z analizo in interpretacijo primarnih virov sem preučila relevantne dokumente, resolucije, pogodbe in poročila mednarodnih organizacij ter njihovih organov vpletenih v reševanje krize na Kosovu. Zbrane knjige in članke o obravnavani tematiki sem preučila z analizo in interpretacijo sekundarnih virov. Za celovito razumevanje tematike sem z zgodovinsko razvojno analizo predstavila zgodovinsko ozadje etičnega konflikta med Albanci in Srbi na Balkanu.

2. NAČELO PRAVICE NARODA DO SAMOODLOČBE

Samoodločba je pojem z več pomeni, je obenem načelo mednarodnega prava in pravica posameznih narodov in ljudstev. Ožje pojmovanje načela o samoodločbi zajema le odločanje ljudstev o obliki vladanja ali pa omejitve pomena na območja, ki so si prizadevala za pridobitev samostojnosti v procesu dekolonizacije. Vsebina načela se je v sodobnem času spreminjala tudi s spreminjanjem sistema celote mednarodnih odnosov in pojmovanja obvezujoče narave človekovih pravic v celoti (Klopčič 2008: 316).

Samoodločba pomeni težnjo po svobodi in nepodrejenosti tuji nadvladi. V zadnjih dvesto letih je samoodločba pomenila željo ljudi »biti svobodni«, ali biti svobodni pred nekom »drugim«. Svoboda pomeni nadzor nad samim seboj in je predpogoj za uresničevanje ostalih temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Petrič (1984: 73–75) pravi, da je: »...vsebina pravice do samoodločbe pravica vsakega naroda, da si sam, svobodno, brez tujega vmešavanja določa svojo politično, gospodarsko, socialno in kulturno ureditev in razvoj. Vsak narod naj bo varen pred vsakršno tujo politično nadvlado in izkoriščanjem ter naj suvereno razpolaga s svojimi naravnimi bogastvi. Praktično to pomeni, naj si sam svobodno določa in spreminja ustavni red in politično ureditev, nadzira uporabo lastnih naravnih virov, razvija svoje mednarodne, politične, gospodarske in druge stike ter ohranja in razvija svoje kulturne in socialne vrednote.«

Petrič (1984: 63) v svojem delu *Pravica do samoodločbe* nadaljuje: »Vsekakor bi danes dvomiti o tem, da je načelo o pravici narodov do samoodločbe načelo mednarodnega prava, da je to eno od temeljnih pravnih načel, na katerih naj temelji sodobni mednarodni pravni red, pomenilo prezreti ne le Ustanovno listino OZN in vrsto drugih izjemno pomembnih aktov OZN, temveč tudi zanikati celoten razvoj mednarodne skupnosti, kakršnemu smo bili priča po letu 1945. V tem razvoju je prav proces dekolonizacije, torej potrjevanje in uveljavljanje pravice do samoodločbe, bil eno najpomembnejših gibal. Zato je A. Cristescu, posebni poročevalec podkomisije OZN za preprečevanje diskriminacije in varstvo manjšin, brez težav in dvomov mogel ugotoviti, da je načelo o pravici narodov do samoodločbe splošno priznana pravica, ki jo priznava sodobno mednarodno pravo, je pravno zavezujoče načelo, ki je univerzalno priznано in tvori splošno pravilo mednarodnega prava. Je splošno in stalno načelo mednarodnega prava, tvori del mednarodnega prava kot organske celote. Kot temeljno načelo mednarodnega prava je načelo o enakih pravicah in samoodločbi narodov eno od

najpomembnejših splošnih pravil mednarodnega prava, katerega obvezujoča narava izhaja iz dejstva, da je soglasno sprejeto, saj izraža temeljne potrebe življenja v mednarodni skupnosti.«

Pravica do samoodločbe se pojavlja v dveh oblikah, tako imenovani zunanji in notranji samoodločbi. Notranja samoodločba pomeni »uveljavitev volje naroda glede njegovega političnega statusa in tudi glede gospodarskega, družbenega in kulturnega razvoja znotraj obstoječe države« (Kristan 1990: 12). Pomeni voljo in pravico vsakega naroda, da si sam izbere svojo lastno obliko vladavine. Kot zunanjo samoodločbo pa se razume »preureditev obstoječe države, kar pomeni uresničitev političnega statusa zunaj obstoječe države.« Pravica do zunanje samoodločbe torej vključuje tako pravico do odcepitve kot tudi pravico do združitve, zahteva po zunanji samoodločbi pa je največja, ko ni pogojev in konsenza za uresničitev notranje samoodločbe.

2.1 RAZVOJ PRAVICE DO SAMOODLOČBE

Po prepričanju nekaterih avtorjev (Petrič) je mednarodno-pravni značaj pravice narodov do samoodločbe prvič zabeležila Atlantska listina (1941), ki je vsakemu narodu zajamčila spoštovanje njegove pravice, da si izbere obliko vladavine, pod katero želi živeti. Obstajali pa so pomisleki o tem, da Atlantska listina formalno ni dokument mednarodno-pravne zaveze in, da tudi pravica narodov do samoodločbe s to listino ni bila mednarodno-pravno zavezujoča. Mednarodna koncepcija pravice do samoodločbe se je začela izgrajevati predvsem takrat, ko je bila kot temeljno načelo sprejeta v Ustanovno listino OZN in s tem so bili dvomi o pravnem značaju pravice narodov do samoodločbe dokončno zavrženi. Od sprva pomembnega revolucionarnega političnega načela je dozorela v zavezujoče načelo mednarodnega prava. Odtlej je pravica do samoodločbe vključena v vse pomembne dokumente Združenih narodov.

Temeljni dokument mednarodne skupnosti in mednarodnega prava, Ustanovna listina OZN, omenja pravico naroda do samoodločbe v dveh členih. Prvič je omenjena v členu 1(2)¹ med cilji OZN v prvem poglavju o ciljih in načelih ter v 55. členu² devetega poglavja o

¹ V členu 1(2) Ustanovne listine OZN piše, da je eden izmed ciljev Združenih narodov razvijati med narodi prijateljske odnose, sloneče na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, ter izvajati tudi ukrepe za utrditev svetovnega miru.

² Člen 55 Ustanovne listine OZN: »Da bi se ustvarili pogoji za stalnost in blaginjo, ki sta potrebni za mirne in prijateljske odnose med narodi, sloneče na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, naj se Združeni narodi zavzamejo za: zvišanje življenjske ravni, polno zaposlitev ter pogoje za ekonomski in socialni napredek in razvoj, urejanje mednarodnih ekonomskih, socialnih, zdravstvenih in sorodnih problemov

mednarodnem ekonomskem in socialnem sodelovanju. Na načelo samoodločbe pa se posredno nanaša še 73. člen o nesamoupravnih ozemljih ter 76. člen v poglavju o mednarodnem skrbniškem sistemu.

Deklaracija o zagotovitvi neodvisnosti kolonialnih dežel in narodov iz leta 1960³, ki je bila sprejeta v kontekstu dekolonizacije, obravnava samoodločbo v smislu takojšnje odcepitve. Vendar pa prihaja od tedaj do nenehnih nestrinjanj glede uporabnosti koncepta v nekolonialnih okoliščinah. »S tem, ko Deklaracija izpostavljenost naroda tujemu podjarmljenju smatra za negacijo temeljnih pravic človeka, daje pravici do samoodločbe novo dimenzijo: poleg političnega in pravnega načela je vanjo vgrajen element humanizma, temeljnih svoboščin in pravic človeka« (Kristan 1990: 11). Deklaracija pa vsebuje tudi t.i. 'protiodcepitveno klavzulo', ki predstavlja omejitev nenadzorovanemu in nepremišljenemu odcepljanju. Deklaracija v omenjeni klavzuli govori o ozemeljski celovitosti in nevmešavanju v notranje zadeve držav, ki so že osvobojene, ter držav, v katerih kolonializma ni. Večina pravnih teoretikov sicer meni, da je s sprejemom te deklaracije nastopil trenutek, ko je načelo samoodločbe postalo priznana pravica v mednarodnem pravu, vendar pa je bila deklaracija sprejeta z namenom doseči neodvisnost in samostojnost kolonij in ni razširila obsega pravice do samoodločbe tudi na manjšine in prvotne prebivalce znotraj držav.

Leta 1966 sta bili sprejeti dve konvenciji OZN človekovih pravicah,⁴ ki s svojimi določili, pravno gledano, zavezuje le pogodbene stranke. Kljub temu pa je njun namen jasen: ustanoviti pravo za celotno mednarodno skupnost in skupaj z drugimi relevantnimi dokumenti oblikovati zavest o tem, da je uresničitev narodov do samoodločbe pogoj za uresničevanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Vsebina pravice narodov do samoodločbe je opredeljena kot pravica vsakega ljudstva, da si samo, svobodno, brez tujega vmešavanja določa svoj politični, ekonomski in kulturni status ter razvoj. Zanimivo pa je, da Splošna deklaracija človekovih pravic (217A (III), z dne 10. 12. 1948) kot ključni dokument človekovih pravic in temeljnih svoboščin, pravice naroda do samoodločbe sploh ne omenja.

ter mednarodno sodelovanje na kulturnem in prosvetnem področju, in splošno in dejansko spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero.

³ Resolucija GS 1514 (XV), z dne 14. 12. 1960.

⁴ Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (Resolucija Generalne skupščine 2200 (XXI), z dne 16. 12. 1966). V 1. členu navaja: »(1) Vsi narodi imajo pravico do samoodločbe. S to pravico si prosto določajo svoj politični status in prosto zagotavljajo svoj ekonomski, socialni in kulturni razvoj. (3) Države članice te konvencije, tudi tiste države, ki so odgovorne za upravo nesamostojnih ozemelj in ozemelj pod skrbništvom, so dolžne pomagati narodom, da uresničijo pravico do samoodločbe, in spoštovati to pravico v skladu z določbami Ustanovne listine ZN.«

Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Ustanovno listino OZN (tudi Deklaracija sedmih načel)⁵ razširja obseg pravice do samoodločbe, s tem, ko trdi, da je lahko implementirana skozi ustanovitev suverene in neodvisne države, pridružitvijo neodvisni državi ali pojavom drugega političnega statusa, ki si ga ljudstvo izbere samo (Halperin 1992: 23). V nadaljevanju pa poudari ohranjanje ozemeljske celovitosti. Pravica do samoodločbe naj torej ne bi bila razumljena kot vzpodbujanje dejanj, ki bi v celoti ali deloma porušila ali ogrožala ozemeljsko celovitost ali politično enotnost suverenih in neodvisnih držav, ki se razvijajo po načelu enakopravnosti in samoodločbe narodov. Pomembno dejstvo je, da Deklaracija sedmih načel navaja, da se zaščita ozemeljske celovitosti nanaša zgolj na primer, ko vlade države predstavljajo celotno ljudstvo, ki pripada ozemlju, brez razlikovanja glede na raso, vero ali barvo kože. Iz navedenega lahko sklepamo, da lahko ljudstvo, ki ni predstavljeno s strani vlade, zahteva pravico do samoodločbe tudi izven kolonialnega konteksta. Mayall (ibid. 24) pa tej trditvi nasprotuje. Trdi namreč, da se manjšine znotraj držav na pravico do samoodločbe ne morejo sklicevati. Vsekakor pa od sprejetja omenjene deklaracije ni več dvoma o tem, »da je načelo o pravici narodov do samoodločbe del mednarodnega prava« (Petrič 1980: 2).

Tudi praksa držav v OZN in izven njega ter mednarodna judikatura potrjujejo pravnost obravnavanega načela. Danes je načelo o pravici naroda do samoodločbe eno izmed temeljnih načel mednarodnega prava. Deklaracija sedmih načel torej najceloviteje obravnava vprašanje samoodločbe. Zgoščeno namreč podaja vsebino tega načela in definirane so tudi dolžnosti držav pri uresničevanju tega načela. Vsaka država je dolžna, da v skladu z Ustanovno listino OZN spoštuje to pravico, da sama ali z drugimi državami podpira uresničevanje načela enakopravnosti in samoodločbe narodov ter daje pomoč ZN za uresničitev teh načel. Deklaracija izrecno določa, da ustanovitev suverene in neodvisne države, svobodna združitev z neko neodvisno državo in pripojitev k njej ali nastanek kakršnegakoli drugačnega političnega statusa, ki ga svobodno določi nek narod, predstavlja obliko uresničitve pravice do samoodločbe tega naroda. Tudi ta deklaracija izjavlja, da načela Ustanovne listine OZN, ki so vsebovana v njej, predstavljajo temeljna načela mednarodnega prava.

⁵ Prvi odstavek petega načela Resolucije Generalne skupščine 2625 (XXV), z dne 24. 10. 1970: »Po načelu enakopravnosti in samoodločbe narodov, ki je vsebovano v Ustanovni listini OZN, imajo vsi narodi pravico svobodno, brez vmešavanja od zunaj, določiti svoj politični status in se gospodarsko, socialno in kulturno razvijati.«

Leta 1975 so na zasedanju Konference za varnost in sodelovanje v Evropi sprejeli Helsinško sklepno listino in vanjo vključili tudi pravico vsakega naroda do samoodločbe. V sedmem in osmem načelu piše, da imajo po načelu enakopravnosti in pravice narodov do samoodločbe vsi narodi zmeraj pravico, da popolnoma svobodno, kadarkoli in kakor želijo, določajo svoj notranji in zunanje-politični status, brez vmešavanja od zunaj, in da po svoji volji uresničujejo svoj politični, gospodarski, družbeni in kulturni razvoj. V nadaljevanju Helsinške listine je zapisano, da je pravica do samoodločbe posebnega pomena, ker je njena uresničitev pogoj za učinkovito zagotavljanje in spoštovanje posameznih človekovih pravic ter za vzpodbujanje in učvrstitev teh pravic. Pravica do samoodločbe torej ni vezana na odobritev ali soglasje nikogar: to je pravica vsakega naroda, da poseže po njej, če smatra, da je to v njegovem interesu.

Skladno z Ustanovno listino ZN in z normami mednarodnega prava se ponovno potrdi enakost pravic narodov in njihovo pravico do samoodločbe tudi v Pariški listini za novo Evropo.⁶

2.2 SUBJEKT PRAVICE DO SAMOODLOČBE

Glede na nosilca pravice do samoodločbe je nesporno, da je to kolektivna pravica (Klopčič 2008: 317). V Evropi se je kot subjekt pravice do samoodločbe uveljavil zlasti narod. To je skupnost, ki je nastala z vzponom moderne industrijske civilizacije na strnjenem ozemlju ter na podlagi skupnega jezika, etnične bližine in kulturne sorodnosti (Kristan 1990: 164). Petrič trdi, da je pravica do samoodločbe kolektivna pravica narodov, to je »specifičnih ljudskih skupnosti«, da vzpostavijo svojo lastno politično entiteto. To je pravica »vseh narodov (ljudstev)« (*all peoples* v dokumentih OZN) brez kakršne koli omejitve po geografskih, kvantitativnih (število) in kvalitativnih (stopnja razvitosti) kriterijih in nikakor ni zgolj pravica nacij ali pravica obstoječih držav. Podobno pravi tudi McCorquadale (1996: 22), da je kljub nedefiniciji naroda v večini primerov jasno, kdo je narod. Nosilec samoodločbe je torej prebivalstvo določenega ozemlja, katerega meje so bodisi politično ali pa narodnostno, etnično, jezikovno ipd. opredeljene (Petrič 1984: 111).

⁶ Listina Konference o evropski varnosti in sodelovanju, sprejeta leta 1990 v Parizu.

2.2.1 MANJŠINE IN PRAVICA DO SAMOODLOČBE

Vprašanje je ali imajo manjšine pravico do samoodločbe in posledično pravico do njene skrajne oblike, to je odcepitve. Med strokovnjaki obstajajo različna mnenja glede manjšin in njihove pravice do samoodločbe. Vendar pa vseeno večina avtorjev manjšinam zanika to pravico. Kljub temu pa številni avtorji menijo, da imajo to pravico »narodi, ki se nahajajo na dobro definiranem ozemlju, kjer morajo tvoriti večino« (Dinstein v Devetak 1989: 236-7).

Zahteva po sklicevanju na pravico do samoodločbe se načeloma pojavi tam, kjer so kršene človekove pravice in temeljne svoboščine. Kljub temu, da še vedno ne obstajajo mednarodnopravne definicije upravičencev pravice do samoodločbe, je mednarodno pravo uspelo pojasniti, kdo so žrtve kršenja človekovih pravic. Tisti, ki se pritožujejo, da so žrtve kršenja človekovih pravic in s tem tudi pravice do samoodločbe, so hkrati tudi žrtve nedemokratičnosti in so jasno upravičeni do varstva teh pravic.

»Ustanovitev nove suverene države kot posledica samoodločbe za manjše družbene skupine bi morala biti 'zadnji izhod', ko so bila vsa ostala sredstva in družbeni mehanizmi znotraj obravnavane države preizkušeni in so se izkazali kot neučinkoviti za namene zaščite, obstoja in razvoja identitete stabilnih družbenih skupin in človekovih pravic njihovih članov na enakopravni osnovi; je bilo na osnovi mednarodnih standardov dokazano, da takšna zagotovila ali mehanizmi ne morejo biti vzpostavljeni v dani družbi in državi, v razumnem času in brez ogrožanja identitete teh skupin ali temeljnih pravic njihovih članov; ter je bila uporabnost vseh oblik realizacije samoodločbe preučena in preizkušena brez uspeha« (Rudinsky 1996: 79).

Mednarodno pravo prepoznava vrsto sredstev, ki segajo od zaščite pravic posameznika do manjšinskih pravic. Tako se je v okviru OZN oblikovala 'teorija zanikanja' kot veljaven temelj za odcepitev. »Način, kako določimo izjemno pomanjkanje človekovih pravic skupine, vključuje pregled, v kolikšni meri skupina trpi zaradi podjarmljenja, prevlade in izkoriščanja vzajemno z razsežnostjo, v kateri je posameznim članom odvzeta priložnost sodelovanja v procesih političnega odločanja zaradi njihove skupinske identifikacije« (Musgrave 1997: 191). Manjšine se načeloma ne obrnejo k odcepitvi z vsemi njenimi nevarnostmi, dokler ni pritisk, ki se izvaja nad njimi, neznosen in dokler tega ne dovoljujejo tudi drugi pogoji, ki so za to potrebni (številčnost manjšine, ozemlje, diplomatske okoliščine in podobno). Načelo spoštovanja ozemeljske celovitosti in politične neodvisnosti bi torej postalo neuporabno v

primerih, ko gre za narod, ki se mu negira sodelovanje pri izvajanju oblasti, predvsem na področjih ključnega pomena za njihovo življenje in razvoj. »Takemu narodu bi bilo težko negirati pravico, da skozi odcepitev ohrani svojo kulturo« (O'Brian v Devetak 1989:246).

Soglašam z avtorji, ki menijo, da se pravica do odcepitve prizna manjšinam takrat, ko je zaradi odnosa neke države nasproti manjšini v bistvu ogrožen njihov narodnostni, etnični, kulturni ali celo fizični obstoj. Kot se sprašuje Petrič (1980: 19), »ali je res manjšina dolžna samomorilsko vztrajati v mejah neke države, ki ji streže po življenju?« Seveda gre v teh primerih za ekstremne situacije, grobo nasilje, sistematične genocidne ali raznarodovalne politike ter etnično čiščenje, ki bi morale legitimizirati zahtevo manjšine po pravici do odcepitve.

Ne moremo pa mimo vprašanja, kaj storiti z manjšinami, ki že imajo svojo matično državo in želijo ustanoviti novo državno tvorbo (takšen je primer kosovskih Albancev). Pojavi se dilema, ali tudi manjšinam, za katere se že zavzema njihova matična država, dopustiti, da ustanovijo svojo lastno državo. V strokovni literaturi ni moč zaslediti ločevanja med manjšinami z matično državo in brez nje ter njihovo pravico do samoodločbe. Manjšine z matično državo imajo to prednost, da se nekdo dejansko zavzema za njihove manjšinske pravice v državi gostiteljici. Manjšine brez matične države pa te prednosti nimajo.

Ko govorimo o narodnih manjšinah velja opozoriti, da imamo v mislih tipične narodne manjšine, to je dele narodov, ki živijo zunaj meja svoje nacionalne države, ki jim je pravica do samoodločbe po mednarodnem pravu zanikana. V primeru, ko je nek narod v celoti narodna manjšina v večnacionalni tvorbi, je položaj docela drugačen. Tak narod seveda ima – kot vsak narod – pravico do samoodločbe. To pa ni edina dilema, ki se poraja pri obravnavi manjšin, njihovih matičnih držav in pravici do odcepitve (Petrič 1977: 198). V primeru kosovskih Albancev lahko zasledimo, da ti trdijo, da so razvili lastno kosovsko-albansko identiteto, ki se loči od identitete njihove matične države. Na podlagi tega se niso združili z matično državo, ampak so tudi s tem argumentom podkrepili ustanovitev lastne države Kosovo.

2.3 PRAVICA DO SAMOODLOČBE KOT ČLOVEKOVA PRAVICA

Človekove pravice so ključnega pomena pri razjasnitvi in uporabi pravice do samoodločbe. Razvoj pravice do samoodločbe je del poskusov mednarodne skupnosti, da zbriše državno zatiranje posameznikov in skupin. Pravica se je razvila v kontekstu povečane

mednarodnopravne zaščite človekovih pravic in univerzalnega sprejetja držav, da je vzpodbujanje in zaščita vseh človekovih pravic legitimna skrb mednarodne skupnosti. Dejansko je bila samoodločba razjasnjena kot človekova pravica v pogodbah in drugih mednarodnih dokumentih, povezanih s človekovimi pravicami. Danes se pravica do samoodločbe nanaša na vsa ljudstva in vsa ozemlja, ne samo na kolonialna ozemlja in na vsa ljudstva znotraj neke države. Pravica do samoodločbe se razširja na vsa ljudstva, ki trpijo zaradi zatiranja, podrejanja, dominacije in izkoriščanja s strani drugih (McCorquodale 1996: 9-10, Petrič 1980: 3).

»Samoodločba je v mednarodnem pravu opredeljena kot človekova pravica« (McCorquodale 1996: 25). Gre za eno temeljnih načel sodobnega mednarodnega prava z značilnostmi *ius cogens*. Zgoraj omenjeno pa potrjuje tudi univerzalnost načela. »Ta pravica je trajna, neodtujljiva in ponovljiva« (Petrič 1980: 4).

Natančnih pravil o upravičenosti samoodločbe ni mogoče določiti, ker gre za specifičnost posameznih situacij. Zato se je potrebno zanesti na prakso držav, kjer pa pogosto prevladajo izključno politične odločitve. Kljub delni nenaklonjenosti pa je v zadnjih letih praksa pokazala, da uresničevanje samoodločbe po obdobju kolonizacije ni zamrlo. Nasprotno, v zadnjih desetletjih je primerov uresničevanja te pravice vedno več, na kar kaže povečanje števila članic v OZN. Dunajska deklaracija sprejeta leta 1993 na Konferenci ZN o človekovih pravicah, predstavlja nov korak naprej v primerjavi z Deklaracijo o odpravi kolonializma, ki sveto varuje ozemeljsko celovitost držav. Dunajska deklaracija sicer ni mednarodnopravno zavezujoč dokument, kljub temu pa kaže na *opinio iuris*, ki lahko včasih celo prevlada nad prakso držav. Po letu 1993 se je pravica do samoodločbe razširila na večje skupine upravičencev, saj govori o uresničitvi pravice tudi v primeru, ko vlada ne predstavlja celotnega ozemlja brez kakršnegakoli razlikovanja.

3. NAČELO DRŽAVNE INTEGRITETE

Ozemeljska celovitost je primarno sredstvo za ohranjanje miru in stabilnosti v mednarodni skupnosti. In čeprav je takšna trditev za današnji tok dogodkov v mednarodni skupnosti morda pretirana, pa nedvomno lahko trdimo, da je načelo ozemeljske celovitosti eno izmed osnovnih in najbolj utemeljenih načel mednarodnega prava (Musgrave 1997: 180). Mednarodno pravo namreč daje velik poudarek teritorialni integriteti države, vendar pa ureditev ustanovitve nove države prepusti domačemu, državnemu pravu. Hkrati pa je pravica do odcepitve široko priznana kot eden izmed načinov za uresničitev samoodločbe. Nesporno pa je tudi, da morajo države po mednarodnem pravu v določeni situaciji priznati legitimnost odcepitve in pravico do samoodločbe (Kumbaro 2001: 27).

Mednarodno pravo je izhajalo iz pluralnega sistema držav organiziranih na podlagi ozemeljske celovitosti in načelo o pravici ozemeljske celovitosti je temeljni kamen nadaljnega razvoja mednarodnega prava. To načelo je nastalo kot posledica dejstva, da imajo države svobodo v nadziranju in vodenju odnosov znotraj svojih meja. In zaradi tega nedotakljivost, ki jo imajo države, ni izšla iz mednarodnega prava, temveč ravno obratno; mednarodno pravo je nastalo v mednarodni skupnosti in se je razvijalo naprej glede na potrebe držav.

Funkcija tega načela je zaščititi države pred ekspanzionizmom sosednjih in drugih držav. Gre torej za načelo, ki ščiti države zoper ozemeljske pretenzije in prepoveduje ogrožanje ozemeljske celovitosti vseh že obstoječih neodvisnih in suverenih držav. Kot pravi Tran-Van Minh (Petrič 1984: 124) se »načelo ozemeljske celovitosti nanaša na odnose med državami«. In je pravica držav. Kljub pomislekom, da država nima več prevladujoče vloge v svetovnem sistemu, se je treba soočiti z dejstvom, da vsak človek živi na ozemlju, ki ga nadzira in ščiti neka država. Vlade štejejo ozemlje za najpomembnejši dejavnik, tveganje, ki zajema izgubo ali razkosanje ozemlja pa je tesno povezano z začetkom vojne.

Mednarodno pravo predpostavlja, da bo pravica do samoodločbe izvršena ob pomoči drugih suverenih držav in skladno z ohranitvijo teritorialne integritete teh držav. Dogovori sprejeti v okviru ZN o človekovih pravicah pravzaprav definirajo obseg pravice do samoodločbe, ki je dosegljiv s pomočjo drugih držav, tudi brez oziranja na varovanje teritorialne integritete. Mednarodnopravni akti, npr. Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih

odnosih in sodelovanju med državami in Dunajska Deklaracija, takoj za tem, ko potrjujejo pravice do političnega, ekonomskega, socialnega in kulturnega statusa nadaljuje: »[takšne pravice] se ne smejo razlagati, kot da pooblaščajo ali spodbujajo kakršnokoli akcijo, ki bi v celoti ali deloma razkosala ali ogrozila ozemeljsko celovitost ali politično enotnost suverenih in neodvisnih držav, ki se ravnaajo v skladu z načelom enakopravnosti in samoodločbe narodov.«⁷

Teritorialna integriteta hkrati pomeni tudi notranjo in zunanjo suverenost države, ki je dodatno opredeljena še v množici pravil mednarodnega prava, ta pa omejujejo diskrecijo držav v vseh notranjih in zunanjih zadevah države. Z notranjo suverenostjo je mišljena prevlada nad vsemi oblastmi znotraj ozemlja, za najvišjo oblast nad lastnim prebivalstvom na lastnem ozemlju. Z zunanjo suverenostjo pa se ne misli na prevlado, temveč na neodvisnost od zunanjih oblasti. Manifestira se zlasti kot priznanje drugih držav in s tem priznanje njihove suverenosti. Princip suverenosti torej ne more biti uporabljen kot argument proti samoodločbi (Kumbaro 2001: 28).

Posledično lahko torej oporekamo trditvam, da se ohranjanje teritorialne integritete obstoječih držav in pravica naroda uresničiti samoodločbo medsebojno ne izključujeta. Vrhovno sodišče Kanade pravi, da slednje drži le takrat, ko država vlada na takšen način, da predstavlja vse ljudi znotraj svojega državnega teritorija enako in brez diskriminacije. V nasprotnem primeru lahko pride do zahteve po uveljavitvi samoodločbe. Le takrat, ko so države popolnoma skladne s temi dejstvi, bodo v celoti upravičene zavarovati svojo teritorialno integriteto (Kumbaro 2001: 28).

Načelo državne integritete imenovano tudi načelo ozemeljske celovitosti je torej načelo, ki se ga države še vedno najbolj oklepajo. Suverenost pa je temelj varovanja ozemeljske celovitosti. Državo kot subjekt mednarodnega prava morajo namreč opredeljevati naslednji kriteriji: stalno prebivalstvo, določen teritorij, vlada, zmožnost sodelovanja z drugimi državami.⁸ Je pa tudi res, da država, ki ni mednarodno priznana ne bo dolgo obstajala.

⁷ Paragraf #7 Deklaracije o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami.

⁸ Praksa kaže, da so kot kriteriji za mednarodno priznanje držav v veljavi še nekateri drugi, kot so: verjetnost, da bo nova entiteta obstala, jasno izražena volja za vzpostavitev državnosti, spoštovanje človekovih pravic in priznanje s strani drugih držav. (Andrassy 1976: 61).

Načelo suverene enakosti držav, zapisano v Ustanovni listini ZN, in še posebej del tega načela, ki se nanaša na obvezo spoštovati ozemeljsko celovitost, je še danes eden od temeljev mednarodne skupnosti.

3.1 PRAVNI OKVIRI NAČELA DRŽAVNE INTEGRITETE

Kljub svoji omejenosti in nedorečenosti je Pakt Društva narodov v 10. členu obravnaval načelo ozemeljske celovitosti. Namreč vse države »članice Društva narodov so sprejele obveznost, da bodo spoštovale in branile ozemeljsko celovitost in politično neodvisnost vseh članic Društva narodov pred vsakim zunanjim napadom«.

Ustanovna listina ZN obravnava to načelo v 2. členu, in sicer najprej kot del vsebine načela suverene enakosti držav in nato še pod 4. točko tega člena, ki določa, da naj se »vsi člani OZN v svojih mednarodnih odnosih vzdržujejo grožnje s silo ali uporabe sile, ki bi bila naperjena proti ozemeljski nedotakljivosti ali politični neodvisnosti katerekoli države«. Vsebino obeh omenjenih načel natančneje določa Deklaracija sedmih načel. Elementi, ki jih 'suverena enakost' vsebuje so:

- države so pravno enake
- vsaka država uživa pravice, ki so lastne polni suverenosti
- vsaka država je dolžna spoštovati osebnost drugih držav
- ozemeljska celovitost in politična neodvisnost države sta nedotakljivi
- vsaka država ima pravico, da svobodno izbere in razvija svoj politični, socialni, ekonomski in kulturni sistem
- vsaka država je dolžna povsem in v dobri veri izpolnjevati svoje mednarodne obveznosti in živeti v miru z drugimi državami.

Načelo, naj se države v svojih mednarodnih odnosih vzdržujejo grožnje s silo ali uporabe sile bodisi zoper ozemeljsko celovitost ali politično neodvisnost katerekoli države bodisi na kakršenkoli drug, s cilji ZN nezdržljiv način, je obrazloženo na naslednji način: Grožnja s silo ali uporaba sile je groba kršitev UL in s tem tudi mednarodnega prava ter zato ne sme nikoli biti uporabljena kot sredstvo za reševanje mednarodnih vprašanj.

V skladu s cilji in načeli UL ZN se je vsaka država dolžna vzdržati grožnje s silo ali uporabe sile, z namenom kršiti obstoječe mednarodne meje druge države ali pa na tak način reševati mednarodne spore, vključno z ozemeljskimi spori in problemi, ki se nanašajo na meje držav.

Izrecno je določeno, da si nobena država ne sme pridobiti ozemlja druge države z grožnjo s silo ali uporabo sile, saj nobena ozemeljska pridobitev, ki bi bila posledica grožnje s silo ali uporabo sile, ne bo priznana kot zakonita.

V okviru Ustanovne listine ZN je iz načela ozemeljske celovitosti izpeljana tudi 7. točka 2. člena, ki prepoveduje intervencije v zadeve, ki po svojem bistvu sodijo v notranjo pristojnost države.

V času dekolonizacije je bilo zelo pomembno poudariti pomen ozemeljske celovitosti. V resoluciji 1514 (XV) Generalna skupščina izjavlja: »Vsak poskus, naperjen k delnemu ali popolnemu razkosanju nacionalne enotnosti in ozemeljske celovitosti neke države, je nezdržljiv s cilji in z načeli Ustanovne listine OZN.« Države v prehodu iz statusa kolonialnosti v status neodvisne države ne smejo biti izpostavljene razkosanju nacionalne enotnosti in ozemeljske celovitosti. Če bi to tega prišlo bi bilo kršeno pomembno mednarodno-pravno načelo. Vendar se zahteva po spoštovanju celovitosti tu ne nanaša na ta ozemlja v smislu, da se ne bi smela odcepiti od kolonialne metropole, saj niso del državnega ozemlja te metropole, temveč so posebna, nesamoupravna entiteta. V procesu dekolonizacije se mora torej ohraniti celovitost teh kolonialnih nesamoupravnih ozemelj in se jih ne sme deliti ali kako drugače razdirati (Petrič 1984: 121).

Pomembnost načela ozemeljske celovitosti potrjujejo tudi članice Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) s Helsinško sklepno listino (1975), kot četrto načelo te listine: »Države članice bodo spoštovale ozemeljsko celovitost vsake države članice. Izhajajoč iz tega se bodo države članice vzdržale vsake akcije, ki ni v skladu s cilji in načeli Ustanovne listine OZN o spoštovanju ozemeljske celovitosti, politične neodvisnosti in prepovedi uporabe sile. Države članice se bodo vzdržale vojaških okupacij in drugih neposrednih in posrednih uporab sile zoper ozemeljsko celovitost in pridobitev ozemlja s silo, kar bi pomenilo kršenje mednarodnega prava. S silo ali vojaško okupacijo pridobljena ozemlja ne bodo priznana za zakonita.« V okviru OVSE pa se je to načelo ponovno potrdilo še s Pariško listino za novo Evropo (1990).

Nedotakljivost obstoječih meja je garantirana tudi v listini Organizacije afriške enotnosti (OAE). V 2. členu je zapisano, da bo OAE branila suverenost, ozemeljsko celovitost in

neodvisnost svojih držav članic. In v skladu s tem je v 3. členu določeno načelo spoštovanja suverenosti in ozemeljske celovitosti ter neodvisnosti vsake države članice.

4. PROTISLOVJE NAČEL PRAVICE NARODOV DO SAMOODLOČBE IN PRAVICE DO DRŽAVNE INTEGRITETE

»Uresničitev pravice do samoodločbe v praksi pomeni predvsem nasprotovanje principu ozemeljske celovitosti« (Simonitti 1995: 48). Pravica narodov do samoodločbe daje *inter alia* narodom pravico, da se odcepijo od tuje, nasilne, protipravne oblasti, medtem ko obveznost spoštovati nedotakljivost in ozemeljsko celovitost držav narekuje prepoved ogrožanja ozemeljske celovitosti vseh že obstoječih neodvisnih, suverenih držav. Prepoveduje prav tisto, kar je bistvo vsebine načela pravice narodov do samoodločbe (Petrič 1984: 121).

Sekretar takratnega ameriškega predsednika Woodrowa Wilsona je 30. decembra 1918 leta zapisal: »Bolj kot premišlujem bolj sem prepričan, da bo deklaracija o pravici do samoodločbe pomenila nevarnost na številnih ozemljih. Taka pravica je pravi dinamit. Rodila bo upanja, ki ne bodo nikoli uresničena.« Upravičen strah je izhajal tudi iz spoznanja, da načelo pravice narodov do samoodločbe nasprotuje enemu temeljnih načel – načelu teritorialne integritete.

4.1 PRAVICA DO ODCEPITVE KOT GLAVNI VZROK ZA PROTISLOVJE MED NAČELOMA

Pravice do samoodločbe nikakor ne moremo enačiti z pravico do odcepitve, pa vendar se nam zastavlja vprašanje, ali je slednja sestavni del prve. In če ni, v čem je potem smisel pravice narodov do samoodločbe? Kako naj narod določi svoj politični status neodvisnosti, če se ne more odcepiti? Ali ni prav pravica do odcepitve bistveni del zunanje samoodločbe?

V mednarodnem pravu vsekakor obstaja problem pravice do odcepitve, in sicer v razmerju do načela integritete držav oziroma načela ozemeljske celovitosti držav. »V konkretnih primerih lahko pride do zoperstavljanja dveh načel mednarodnega prava: pravice do samoodločbe (to načelo je v korist naroda)⁹ in načela ozemeljske celovitosti države (to načelo je postavljeno v korist države)« (Kristan 1990: 13).

⁹ Oziroma pravice do odcepitve in ne pravice narodov do samoodločbe, saj ta ne pomeni vedno odcepitve.

Sam pojem odcepitve je problematičen, saj največkrat implicira nasilno dejanje in tako pomeni težnje, ki delujejo razdiralno in so nasprotne težnjam po enotnosti. In medtem ko ima načelo pravice do samoodločbe pozitiven predznak, pa ima odcepitev izrazito negativno konotacijo. Odcepitev torej označuje tisti dogodek, ko se del države izloči in oblikuje svojo državo, pri čemer pa mednarodno-pravna kontinuiteta države prednice ni prekinjena.

Vsebina načela pravice naroda do samoodločbe se v politični sferi odraža kot pravica do odcepitve. Gre za vzpostavitev neodvisnega političnega statusa, pravice do združitve oziroma pridružitve ter razne oblike tako imenovane notranje samoodločbe. Vendar pa pravice do samoodločbe nikakor ne moremo enačiti z pravico do odcepitve. Slednja je namreč imanentna, bistvena vsebina pravice do samoodločbe. Brez pravice do odcepitve pade sam pojem samoodločbe, ker mu manjka njegova bistvena komponenta (*ibid.* 13). Zahteva po zunanji samoodločbi je največja, ko ni pogojev in konsenza o uresničitvi notranje samoodločbe. Zahteva po odcepitvi je torej pogosto »posledica konfliktnega položaja v državi, kar je navadno posledica predhodnega narodnostnega, verskega ali drugačnega zatiranja, nasilja in grobe diskriminacije, nespoštovanja temeljnih človekovih pravic ipd.« (Petrič 1980: 9). Sklepamo lahko torej, da država, ki dovoljuje vsem ljudstvom svobodno odločitev glede svojega političnega statusa ter gospodarskega, socialnega in kulturnega razvoja, lahko zahteva zaščito svoje ozemeljske celovitosti in v ta namen omeji pravico do samoodločbe. To pomeni, da je omejitev pravice do samoodločbe mogoča zgolj takrat, ko vlada predstavlja celotno prebivalstvo svoje države in skladno izvaja notranjo samoodločbo. Ohranitev ozemeljske celovitosti je zaželena vrednota, če pomislimo na uničljive posledice kršitve te celovitosti. Vendar pa je pomembno, da ne pozabimo izvirnega pomena omenjenega koncepta, ki naj bi bil zaščita interesov ljudstev na danem ozemlju koncept ozemeljske celovitosti je lahko glede na povedano smiselno zgolj tako dolgo, dokler izpolnjuje svoj namen za vse dele prebivalstva (McCorquodale 1996: 19).

»Odcepitev je torej antiteza ozemeljske celovitosti. Dogodi se, ko se del neodvisne države ali nesamoupravnega ozemlja loči od celote z namenom postati neodvisna država. Etnična samoodločba namiguje na možnost samoodločbe. Saj če je etnična skupina opredeljena kot ljudstvo, potem ima pravico določiti svoj politični status. Pri uporabi te pravice se lahko skupina odloči odcepiti od države, katere del je, z namenom ustanoviti svojo lastno nacionalno državo. Etnična samoodločba zatorej predstavlja grožnjo neprekinjenemu obstoju držav in jo je mednarodna skupnost posledično zavračala« (Musgrave 1997: 181). ZN in

druge organizacije s tem namenom še vedno dajejo prednost ozemeljski celovitosti in ne vzpodbujajo odcepitve. Strokovnjaki mednarodnega prava sicer ne zanikajo pravice do odcepitve v celoti, ampak poudarjajo princip teritorialne integritete, ki je načelo; pravica do odcepitve pa je izjema od tega načela.

4.1.1 POGOJI, POD KATERIMI JE ODCEPITEV OPRAVIČLJIVA

Seveda obstajajo okoliščine, v katerih se lahko pojavi pravica do odcepitve. Dodatno k že tradicionalno sprejetim okoliščinam – za ljudstvo pod kolonialno ali tujo dominacijo ali pod rasističnimi režimi – številni mednarodni pravniki menijo, da lahko ljudstva, ki jim je odvzeta vsaka smiselna notranja samoodločba, kot zadnji izhod zahtevajo uresničitev zunanje samoodločbe oziroma odcepitve. Vendar pa je pri tem izjemno pomemben tudi uspeh teh zahtev, ki je odvisen predvsem od pripravljenosti mednarodne skupnosti, da ta ozemlja prizna (Kumbaro 2001: 29). Po drugi strani pa mnogi avtorji še vedno zanikajo pravico do odcepitve kot sestavnega dela načela pravice narodov do samoodločbe.

Deklaracija sedmih načel opravičuje odcepitev zgolj v primerih, ko vlada ne predstavlja celotnega prebivalstva. Omenjena deklaracija zagotavlja ozemeljsko celovitost državam, ki predstavljajo celotno ljudstvo, živeče v državi, in ne zgolj njegovega dela. Odcepitev je torej dovoljena zgolj tistemu delu prebivalstva, ki ni predstavljen s strani vlade (Musgrave 1997: 188).

Pravice do odcepitve pa ni potrebno posebej opravičevati, če gre za sporazum na miren način ali pa če je to določeno v ustavi. Če do odcepitve pride sporazumno in po mirni poti, spreminjanje meja torej ne ogroža prijateljskih odnosov in niti mednarodnega miru ter stabilnosti. Mednarodna skupnost takšni volji ljudstev praviloma ne nasprotuje. Vendar pa se kaže negativen odnos držav do pravice do odcepitve, saj le redke ustave omenjajo pravico do odcepitve.¹⁰

Buchanan (1993: 353) meni, da je najbolj opravičljiv argument v prid odcepitvi argument popravljive pravice (*The Argument from Rectifactory Justice*). Ta argument izvira iz predpostavke, da je odcepitev zgolj prilastitev legitimnih lastnikov nekoč ukradenega ozemlja. Meni pa, da je povod za odcepitev največkrat ta, da se skupina, ki zahteva odcepitev počuti žrtev neupravičene porazdelitve ekonomskih sredstev (višji davki za eno skupino na

¹⁰ Danes to pravico vsebuje le etiopska ustava iz leta 1993.

račun neke druge). V nadaljevanju se sprašuje, ali je odcepitev opravičljiva tudi v primerih, ko država ne zagreši nobene nepravčnosti, ko nek narod na primer le želi ohraniti svojo kulturo. Buchanan ugotavlja, da je ohranitev kulture opravičljiv razlog pri sklicevanju na odcepitev, vendar le, ko je obstoj določene kulture resnično ogrožen, ko so sredstva (posebne manjšinske pravice) za ohranjanje kulture neprimerna ali jih sploh ni, ko je določena kultura moralno opravičljiva ter da skupina, ki se hoče odcepiti, ne bo kršila temeljnih civilnih in političnih pravic svojih državljanov. Opravičljiv argument v prid odcepitvi pa je tudi vztrajno kršenje človekovih pravic. Vsak poskus kršenja pravic s strani države do svojih državljanov ali zgolj posamičnih narodov ali skupin namreč vzpodbudi v teh skupinah željo po oblikovanju avtonomnosti ali celo svoji državi. Valades (2001: 222-3) meni, da v primerih, ko država izvaja genocidne politike nad določeno etnično skupino prevladajo zahteve po odcepitvi. Kot resne kršitve avtor navaja omejevanje pravice do demokratične vlade, enakosti v gospodarskih priložnostih, varnosti in svobode. Zanikanje teh pravic se mora pojavljati sistematično in v širokem obsegu. Etnokulturna skupina je torej upravičena do odcepitvenih zahtev v primerih, ko ji država sistematično zanika volilne pravice, dovoljuje pogrome in izvaja politike, ki diskriminatorno razdeljujejo gospodarske vire in ugodnosti.

4.1.2 RAZLOGI PROTI ODCEPITVI

Država, ki teži k ohranitvi ozemeljske celovitosti, se upira skupinam, ki se želijo odcepiti. Največkrat uporabljeni razlogi so postali že teorije in te predstavljam v nadaljevanju.

a) Teorija konzumacije pravice do samoodločbe: Vprašanje je, ali je odločitev, ki pripada temu ali onemu narodu ali nacionalni državi, reverzibilna ali ireverzibilna. Zagovorniki ireverzibilnosti zagovarjajo stališče, da je ta pravica že bila uporabljena in da (npr. v primeru Slovenije) temeljna načela ustave govorijo o pravici do samoodločbe kot o preteklem obdobju, ne pa o veljavni pravici (Kristan 1990: 287). Nasprotno pa zagovorniki reverzibilnosti pravijo, da se temeljne pravice narodov ne morejo dokončno in nepreklicno odtujiti (Andrassy 1976: 79). Petrič (1984: 70-71) podobno ugotavlja, da je pravica do samoodločbe narodov trajna, neodtujljiva in ponovljiva še zlasti takrat, ko se spremenijo okoliščine ali predpostavke, pod katerimi je do neke predhodne odločitve o samoodločbe prišlo. Helsinška sklepna listina pa tega pogoja ne postavlja. Določa namreč, da imajo vsi narodi zmeraj pravico, da popolnoma svobodno, kadarkoli in kakor želijo, določajo svoj notranji in zunanji politični status. Izhajajoč iz tega ugotavljamo, da ta teorija v doktrini mednarodnega prava ni sprejemljiva.

b) Teorija malih držav: Po Neubergerju (1994: 153-154) privrženci velikih držav ugovarjajo legitimiziranju majhnih enot, ki bi v imenu samoodločbe razbijale velike države. S tem bi nastalo tisoče držav, ki se ne bi mogle obdržati pri življenju, če bi vsakemu ljudstvu podelili pravico do neodvisne državnosti. Male države namreč nimajo zadostne vojaške moči, da bi se branile. So sinonim za nestabilnost, revščino in zato tudi večno odvisne od velikih držav. Vendar pa praksa potrjuje drugače. Malta, Luksemburg, Monako, itd. so sposobne za obstoj. Sposobne so vladati same sebi in omogočajo normalen gospodarski razvoj.

c) Teorija domin: Glavna značilnost te teorije je, da ena odcepitev nujno sproži neskončno verigo drugih odcepitev. Zagovorniki te teorije govorijo o nevarnostih neskončne deljivosti, saj se na pravico do odcepitve nič več ne sklicujejo samo narodi, temveč tudi druge skupine ljudi – manjšine, kulturno ogrožene skupine in bogatejše skupine prebivalstva ene države.

Odcepitev vsekakor ni idealna oblika samoodločbe. Pogosto je nasilna, predstavlja lahko grožnjo miru in varnosti. Kljub temu pa je odcepitev lahko veljaven odgovor v določenih situacijah, ki so sama sebi grožnja po notranji ali mednarodni varnosti. Seveda bo vsak poskus razširitve pravice naroda do samoodločbe doživel upor v še vedno statičnem smislu. Pravica držav do ohranitve ozemeljske celovitosti je zapisana v Ustanovni listini ZN in je prav tako kot samoodločba narodov del običajnega mednarodnega prava. Če sklenemo, je moč pritrditi Buchheitu (Petrič 1980: 12), ki trdi, da »trenutno ni mednarodnega konsenza glede pravice do odcepitve v okviru načela o pravici narodov do samoodločbe.« Vendar pa, kot pravi Heraclides (1992: 399) »je možno opaziti slabljenje obstoječega tabuja proti odcepitvi, znaki ponavljajoče paradigme se premikajo, medtem ko mednarodni sistem na odcepitev ne bo več gledal kot na nekaj nepredstavljivega.«

5. ZGODOVINSKI PREGLED KOSOVSKE KRIZE

Izvor etničnega konflikta se pogosto navezuje na nek datum izpred več sto leti. Običajno se ti nanašajo na velike migracije, pomembne bitke in sveta prizorišča. Konflikt o Kosovu ni nikakršna izjema. Res je, da so bile zgodbe in miti o Kosovu stoletja ohranjene v baladah in legendah, v poznem 19. stoletju pa so te ponovno oživele kot del pripovedi o rivalstvu med srbskimi in albanskimi nacionalnimi gibanji. Zgodovina Kosova 20. stoletja je krvava, z epizodami masovnega izгона in grozodejstvi na obeh straneh. Kljub temu pa ne moremo zadnjega izbruha nasilja razložiti le z navezovanjem na zgodovino (The Kosovo Report 2006: 11).

5.1 ZGODOVINA KOSOVA PRED 19. STOLETJEM

Tako Srbi kot tudi Albanci živijo na tem območju že več kot tisoč let. Mnogi srbski zgodovinarji trdijo, da albanskega prebivalstva tam sploh ni bilo, razen nekaj v mestih in večjih trgih. Albanski zgodovinarji pa tej tezi oporekajo in trdijo, da so Albanci staroselski narod, ki je bil predhodno pod bizantinsko oblastjo. Poudarjajo tudi, da so Iliri neposredni predniki Albancev, zato potencirajo njihovo vlogo na Balkanu. Vendar pa se Albanci zaradi razpršenosti ter jezikovne in verske razdeljenosti niso nikoli uspeli združiti in oblikovati lastne države. Pomembno mesto med strokovnjaki 19. stoletja, ki so raziskovali albansko avtohtonost zavzema avstrijski konzul in odličen poznavalec albanske kulture Jochann Georg von Hahn. Svoje sklepe je oblikoval na podlagi poznavanja zgodovinskih virov in zgodovine albanskega jezika in tako postavil tezo o albanski avtohtonosti na znanstvene temelje. Njegova posebna zasluga je, da je usmeril pozornost znanstvene javnosti v toponomastiko kot pomemben element proučevanja iliro-albanske kontinuitete.

Teorija o avtohtonosti Albancev in njihovem direktnem izvoru od Ilirov je bila splošno v veljavi do konca 19. stoletja, ko so nekateri lingvisti začeli trditi, da se albanski jezik ni razvil iz ilirskega, temveč iz tračanskega in da so Albanci potomci Tračanov. Temu sledijo tudi različna mnenja o času njihove preselitve na današnje ozemlje. Nekateri trdijo, da se je to zgodilo v 3. ali 4. stoletju pred našim štetjem, v dobi rimskega cesarstva, drugi pa trdijo, da so se Albanci priselili med preseljevanjem narodov v zgodnjem srednjem veku, tretji pa menijo, da je do te preselitve prišlo potem, ko so se tam ustalili Slovani. Vendar pa se v novejšem času ponovno navaja vse več argumentov v prid zvezi med Albanci in Iliri. To seveda ne

pomeni, da so samo Iliri sodelovali v etnogenezi Albancev, ampak samo to, da je bil ilirski staroselski element tisti odločilni etnični faktor (Stanič 1984: 1-22).

Srbi (potomci južnih Slovanov, ki so se naselili na območju nekje v 7. stoletju) pa so uspeli oblikovati precej veliko kraljestvo (leta 1331), ki je doživelo svoj vrhunec pod vodstvom Štefana Dušana oziroma carja Dušana Silnega. V času njegovega vladanja so nastali znani Kosovski samostani in srbska srednjeveška država je bila na vrhuncu moči, saj je obsegala vso današnjo ožjo Srbijo, Makedonijo, Grčijo, dele Bolgarije, Bosno in Hercegovino in Hrvaško do meje, kjer naj bi potekala tudi meja t.i. Srbske republike Krajine (Virovitica, Karlovac, Karlobag). Eden najpomembnejših dogodkov tistega časa je bil razvoj patriarhata srbske pravoslavne cerkve v Peći leta 1557, čemur je sledila izgradnja številnih verskih obeležij in cerkva. Otomanski imperij je leta 1766 ukinil patriarhat iz Peći, vendar pa se je njegova bogata dediščina ohranila. Ravno ta precejšnja dediščina je eden od vzrokov, zaradi katerega gledajo Srbi na ta del ozemlja kot na integralni del svoje države. Dušanov imperij je razpadel predvsem zaradi njegovega nesposobnega naslednika in vedno pomembnejše vzhajajoče sile Otomanskega imperija.

V drugi polovici 14. stoletja je otomanska vojska prodrla na Balkanski polotok.¹¹ Eden ključnih datumov v zgodovini Kosova je 28. junija 1389 oziroma Vidov dan (po julijanskem koledarju je to 15. junij). Na ta dan sta se na Gazimestanu oziroma na Kosovem polju nedaleč od Prištine spopadli turška vojska pod vodstvom sultana Murata in srbska vojska pod vodstvom carja Lazarja. Turška premoč je botrovala, da so bili Srbi v tej bitki poraženi. Srbi so iz Kosovske bitke naredili mit, saj naj bi bil s porazom na Kosovu konec srbske samostojnosti in prodor Otomanskega cesarstva v Evropo. Pomembnost te bitke za Srbe ne more biti merjena le preprosto s političnimi strateškimi posledicami. Propad kneza Lazarja in njegove vojske je dobil v zgodovinski zavesti naroda pomen mučeniške smrti in zato tudi duhovne zmage. Zgodba o kosovski bitki je postala talisman srbske identitete in ta dogodek uživa v srbski zgodovini status kot noben drugi (Malcolm 1998: 58).

¹¹ Prihod Turkov na Balkan je zaustavil naglo slovanizacijo albanskega prebivalstva, o kateri lahko sklepamo tudi iz imen pravoslavnih duhovnikov, med katerimi so taka, ki nakazujejo na albansko poreklo. Da pa so Albanci tam že bili, lahko sklepamo iz dejstva, da nobena kronika iz 15. stoletja, ne turška ne srbska, ne govori o kakšnem večjem naseljevanju Albancev na Kosovo. Glede na turški popis iz leta 1485, je bilo v Đakovici približno enako število albanskega in srbskega prebivalstva, šele leta 1570 pa je prevladalo albansko (Imami 2000: 38-40).

5.2 ISLAMIZACIJA

Srbi so se otomanski nadvladi uprli leta 1688 in 1738, vendar sta bila oba upora surovo zadušena, kar je bil povod za množični eksodus Srbov. Posledica teh selitev je bila sprememba etnične in verske sestave prebivalstva Kosova. Srbi in drugi Slovani so se pomikali proti severu, Albanci pa so se začeli naseljevati na Kosovo. Večinski del albanskega prebivalstva je sprejel islam, Srbi pa so ostali zvesti pravoslavni veri predvsem zaradi aktivnosti pravoslavne cerkve, saj je Kosovo imelo veliko majhnih semenišč in je tudi bilo dom srbske pravoslavne cerkve. Kot posledica vojaških zmag Otomanskih Turkov so v poznem 17. stoletju Srbi v velikem številu zapustili Kosovo. Preselili so se severneje, v regijo Beograda, kjer ostajajo tudi danes. Ta preselitev srbske populacije je znana kot »velika migracija«. Rezultat je bila nenaseljenost Kosova in zaradi rodovitne zemlje privablja joča za Albance, ki so se pomikali vzhodneje od gorovja Albanije. V tem času so bili Albanci tako kristjani kot tudi muslimani (Jensen 2007). Kljub temu, da obdobje pod turško oblastjo ni potekalo brez konfliktov, so različne verske in etnične skupnosti bolj ali manj živele v miru. To obdobje je v zgodovino pisju označeno kot trenutek, ko se je številčno ravnotežje med Srbi in Albanci porušilo albanskemu narodu v prid, ponovna vzpostavitev tega ravnotežja pa je postala težnja vseh nadaljnjih srbskih politik glede Kosova. Omenjene politike so vključevale vse, od srbskega kolonializma do nasilnih izključitev skozi celotno 20. stoletje. Vendar pa bi se naj, po mnenju lokalnih srbskih zgodovinarjev, pritiski nad Srbi nadaljevali vse do konca Otomanskega imperija, ko bi naj med letoma 1878 in 1912 domnevno izgnali okoli 150.000 Srbov (Pavlovič, Ramet 2004: 79).

5.3 ZGODNJE 20. STOLETJE

V obdobju 1909 in 1912 je prihajalo do albanskih vstaj proti turški nadvladi, ključna vstaja se je zgodila leta 1912, ko so bila osvobojena številna mesta, vstajniki pa so vkorakali tudi v Skopje. Istega leta se je začela tudi Balkanska vojna,¹² v kateri je Črna Gora zavzela Peć in druge kraje zahodnega Kosova, Srbija pa preostali del. Ponovna vrnitev srbske vojske na Kosovo je pomenila za Albance katastrofo. Ocenjuje se, da je srbska in črnogorska vojska v tem času pobila 20.000 in pregnala več deset tisoč Albancev (Malcolm 1998: 254), hkrati pa je bila onemogočena združitev z novo nastalo neodvisno albansko državo, ki je bila

¹² Beograd in Sofija sta sklenila vojaško zaveznitvo v izogib napada tretje države, Avstro-Ogrske ali Turčije. V tej pogodbi je tudi namera o delitvi albanskih ozemelj. Vojna se je začela leta 1912, ko so Atene, Sofija, Črna Gora, Srbija in Bolgarija napovedale vojno Turčiji. Balkanske države so se borile druga proti drugi, na albanskih ozemljih pa je prišlo do nacionalnih vstaj (Gashi v Kuçi 2005: 25). Turki, pregnani do Carigrada, so bili oslabljeni zaradi ponovnega upora na Kosovu, v katerem so albanski uporniki zavzeli večino območja (Judah 2000: 17-8).

proglašena leta 1912 in priznana leto kasneje (Judah 2000: 17-8). Londonska pogodba iz leta 1913 je razdelila z Albanci naseljena ozemlja: Kosovo je bilo dodeljeno Srbiji, Peć in Djakovica Črni Gori, Janina in Epir pa Grčiji. Izven meja novonastale države Albanije je tako ostalo dve tretjini albanskih poselitvenih ozemelj (Prifti v Kuçi 2005: 27). Malcolm je ugotovil, da Kosovo nikoli ni bilo zakonito vključeno v srbsko državo. V letih 1911 in 1913, ko je bilo Kosovo okupirano je bila v Srbiji v veljavi Ustava iz leta 1903. V njenem 4. členu je pisalo, da nobena sprememba meja ni veljavna, če se glede tega ne strinja Velika nacionalna skupščina. Ta pa ni bila nikoli sklicana z namenom odločati o širitvi srbskih meja, niti ni vključitve Kosova ratificirala.

5.4 PRVA SVETOVNA VOJNA

Leta 1915 je bila Srbska vojska poražena in Avstro-Ogrska vojska je, skupaj z Nemci in Bolgari, okupirala Srbijo in njena novo osvojena ozemlja. Umik srbskega prebivalstva preko Kosova so izkoristili Albanci in se maščevali za leto 1912 (Judah 2000: 20). Situacija se je po koncu prve svetovne vojne leta 1918 ponovno obrnila in srbske čete so skupaj z zavezniki ponovno okupirale Kosovo. 1. decembra 1918 je bila ustanovljena nova država, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, ogromno albansko govorečega prebivalstva pa je tako ostalo ločenega med dvema državama, Kraljevino SHS in Albanijo. Ponovno je prišlo do upora novim oblastem, zadušitev upora pa je bila spet krvava, umrlo je več tisoč ljudi (*Ibid.* 21). V času kraljevine Jugoslavije je bilo območje Kosova administrativni del države brez posebnega pravnega statusa. Srbom je uspelo Albance odtujiti od pravice do enakopravne politične participacije, ni jim uspelo zagotoviti državljanskih pravic, hkrati pa so se vedno znova zatekli k sili, ko je bilo potrebno reševati konflikte na Kosovu. Srbom v tej regiji ni uspelo vzpostaviti legitimnega političnega sistema (Pavlovič, Ramet 2004: 80). Leta 1924 so Albanci poslali prvo od treh peticij Društvu narodov, saj jim je bila za razliko od drugih manjšin – Nemcev, Madžarov, Slovakov itd. – prepovedana uporaba albanskega jezika, prav tako tudi šole in mediji. Srbska oblast je celo zanikala, da na Kosovu sploh obstaja albanska manjšina. Kljub srbski kolonizaciji Kosova med dvema svetovnjima vojnama – od leta 1918 do 1941- in kljub pozivu Albancem, naj zapustijo ilegalno prilaščeno si ozemlje, so Albanci ostali. V letu 1931 je populacija Kosova ostala 63% albanska, zato je jasno, da se je kolonizacija ponesrečila, z izjemo nekaj osamljenih albanskih mest, ki so po tem postala večinsko srbska (Jensen 2007).

5.5 DRUGA SVETOVNA VOJNA

V času druge svetovne vojne je bilo po kapitulaciji Jugoslavije¹³ 17. aprila 1941 Kosovo razdeljeno v tri sektorje. Večji del Kosova je bil dodeljen Albaniji, ki je bila okupirana s strani Italije od leta 1939, severni del pa je bil pod nemško upravo, Bolgarom pa je bil dan majhen del na vzhodu. Kljub temu da številni Albanci niso pozdravili fašističnega režima, so bili zadovoljni z odstranitvijo srbske vlade, saj jim je to prineslo združitev skoraj vseh z Albanci naseljenih pokrajin. Sprememba oblasti pa je Albancem ponovno ponudila možnost za maščevanje Srbom. Oborožene skupine so požigale srbske vasi ter pobijale in izganjale Srbe (Judah 2000: 27).

Začetki oblikovanja nove Jugoslavije so bili v Jajcu v Bosni (29. november 1943) na srečanju drugega Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije (AVNOJ).¹⁴ Tu je bila sprejeta deklaracija,¹⁵ v kateri je zapisano, da je nova Jugoslavija ustanovljena »na temelju enakopravnosti vseh narodov, vključujoč pravico do odcepitve in združitve z drugimi narodi«. Kosovski Albanci niso bili prisotni na zasedanju in po kasnejši interpretaciji ustave se pravica do samoodločbe ni nanašala nanje (Judah 2000: 31). Na novo leto 1943-4 sta zasedala dva jugoslovanska komunistična odbora, ki sta bila zadolžena za Kosovo. Na koncu zasedanja je bila podana izjava, da je »Kosovo in Metohija območje, poseljeno z večinsko albanskim prebivalstvom, ki zdaj, kot tudi vedno v preteklosti, želi biti združeno z Albanijo. Edini način, da bi lahko Albanci s Kosova in Metohije bili združeni z Albanijo, je skozi skupni boj z drugimi narodi Jugoslavije proti okupatorjem. Edini način, da lahko dosežemo svobodo je, da imajo vsi narodi, vključno z Albanci, možnost odločanja o svoji usodi, vključno s pravico samoodločbe in odcepitve« (Malcolm 1998: 308). Jugoslovansko vodstvo ni priznalo zahtev konference, med vojno pa so komunisti na Kosovu pobili 28.400 ljudi, večinoma Albancev (*Ibid* 312). Ko je bilo leta 1944 ugotovljeno, da bo Kosovo ponovno del Jugoslavije, se je začel upor in Tito je bil prisiljen na Kosovo poslati okoli 30.000 vojakov za vzpostavitev miru (Judah 1997: 132). Februarja 1945 je bila na Kosovu vpeljana vojaška uprava in med 8. in 10. julijem 1945 je vodstvo Jugoslavije sprejelo odločitev o sodelovanju s kosovskim vodstvom,

¹³ Srbska nadvlada je uspela odtujiti tudi druge etnične skupine v Jugoslaviji, kar je imelo za posledico šibko državo - to pa je posledično pripeljalo k hitri predaji jugoslovanske vojske po napadu sil osi 6. aprila 1941. Jugoslovansko ozemlje je bilo razdeljeno med Nemčijo, Italijo, Madžarsko in Bolgarijo (Stanič 1984: 193).

¹⁴ AVNOJ - Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije – razglasil se je za najvišje zakonodajno narodno predstavništvo (parlament). Sklenili so, da bo Jugoslavija po vojni na podlagi enakopravnosti narodov federativno urejena.

¹⁵ Deklaracija Drugega zasedanja Antifašističnega sveta narodne osvoboditve, 29. novembra 1943, http://komunist.free.fr/dokumenta/avnoj_deklaracija.html (8. 5. 2008).

ki so ga sestavljali predvsem Srbi in Črnogorci. Odločili so se, da se mora Kosovo pridružiti Federalni Srbiji in ta odločitev je kasneje služila kot osnova za izvrševanje ustavnega dogmatizma 'svobodne volje', torej kot samoopredelitev kosovskih Albancev za združitev z jugoslovansko federacijo.

5.6 POVOJNA JUGOSLAVIJA

Po vojni je Jugoslavijo sestavljalo šest republik: Slovenija, Hrvaška, Srbija, Bosna in Hercegovina, Črna Gora in Makedonija. Novembra 1968 so na Kosovu pod vodstvom študentov izbruhnile demonstracije. Zahtevali so, da pokrajina dobi status republike in lastno univerzo v albanskem jeziku, podobno kot ostale republike. Rezultat demonstracij so bili ustavni amandmaji (1968, 1971), ki so Kosovu podelili nekaj pravic kot so jih imele le republike. Avtonomna pokrajina je bila sestavni del Republike Srbije in hkrati je imela enakopraven položaj z republiko (Kristan 1982: 497), kar je bilo potrjeno v Ustavi SFRJ iz leta 1974.¹⁶ Ta ustava je provinci dovolila sprejetje lastne ustave in njenih amandmajev, dovoljeno ji je bilo suvereno odločanje o njenih mejah, sodno avtonomijo s pravico ustanavljanja vrhovnega sodišča ipd. (Stanojčević 1998: 11-13). V tem obdobju so ponovno postale glasnejše zahteve kosovskih Albancev po pridobitvi statusa republike za Kosovo. Kljub demonstracijam in nasilju so zvezne oblasti privolile v povečanje avtonomije (in spremembo imena Kosova iz avtonomne regije v avtonomno provinco). Dovoljeno je bilo tudi odprtje albanske univerze v Prištini, kulturno priznanje in močnejše vezi med Kosovom in Albanijo. Provinci Kosovo in Vojvodina pa nista dobili pravice do odcepitve. Kljub temu lahko to obdobje označimo za obdobje dobrih odnosov med Srbi in Albanci, saj je Kosovo v tem obdobju dobilo največ avtonomije. V tem obdobju so bili na Kosovu opazni pozitivni politični trendi, a še vedno je prihajalo do etničnih napetosti, ki so ponovno izbruhnile leta 1981. Protestniki so zahtevali izboljšanje gospodarskih in socialnih pogojev ter odobritev statusa republike. Srbske oblasti so demonstracije prikazale kot protirevolucionarne, saj bi naj imele namen združiti Kosovo z Albanijo. Kljub konstantni srbski represiji nad kosovskimi Albanci so bili kosovski Srbi tisti, ki so v osemdesetih letih trdili, da so žrtve zatiranja. Jasno je, da se je odnos med Srbi in Albanci po teh dogodkih drastično poslabšal.

¹⁶ Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije, razglasil jo je Zbor narodov Zvezne skupščine SFRJ z ustavnim odlokom na seji 21. februarja 1974, dostopna na: http://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_federativne_republike_Jugoslavije_%281974%29 (10. 5. 2008).

Vse več Srbov se je v sedemdesetih letih zaradi napetosti, ki so jo sprožili vse pogostejši procesi segregacije, in tudi zaradi slabe gospodarske situacije ter visoke brezposelnosti pričelo preseljevati v druge dele Srbije. Primerno politično ozračje je izkoristil Slobodan Milošević, ki je kosovsko situacijo izrabil za svoj vzpon na oblast med letoma 1987 in 1989.

5.7 TITOVA SMRT

Poleg drugih destabilizacijskih posledic so se po Titovi smrti, 4. maja 1980, Albanci počutili kot, da bi izgubili svojega novega varuha. Leto kasneje je že prišlo do nemirov, ki so jih začeli nezadovoljni študentje Prištinske Univerze. V tem času je približno 28% kosovskega prebivalstva predstavljalo študente in izobrazba, ki so jo prejeli je štela za manjvredno, saj so njihove fakultete štete za manj vredne in nekvalificirane. Javno mnenje v Srbiji se je ostro odzvalo proti izobraževalnemu sistemu na Kosovu; Prištinsko Univerzo so imeli za leglo albanskega nacionalizma. Kot odgovor na to so Srbski, Črno-Gorski in Makedonski nacionalizem dobili velik zagon (Jensen 2007).

V sredini osemdesetih let se je zaradi široko razsežnega zastraševanja, pritiska in nasilja albanskih ekstremistov povečalo število srbskih migrantov iz Kosova. Prvi organizirani protest kosovskih Srbov je bil leta 1986. Skupina srbskih intelektualcev iz srbske akademije znanosti in umetnosti je pozvala k ukinitvi kosovske avtonomije in k de-albanizaciji Kosova. Na drugi strani pa se je v istem času oblikovalo gibanje za nacionalno osvoboditev Kosova. Kosovski Srbi so bili močno prestrašeni in ogroženi. Februarja 1987 je srbska vlada predlagala ukinitev kosovske avtonomije, kljub temu, da sploh niso imeli te pristojnosti, saj je bilo Kosovo pod federalno in ne pod srbsko pristojnostjo. Od leta 1974 do poznih osemdesetih so Albanci na Kosovu brez dvoma uživali največ administrativne in kulturne avtonomije v svoji zgodovini. Vendar zanje ta naklonjena neodvisnost ni bila dovolj. Nekateri so hoteli status republike v Jugoslaviji, drugi pa so želeli združitev Albanije skupaj z Albanci iz Makedonije in Črne Gore v »še večjo Albanijo« (*ibid.*).

5.8 SLOBODAN MILOŠEVIĆ

Miloševićeva politična kariera se je začela leta 1980. Hitro se je vzpel in do leta 1987 je skupaj z Ivanom Stambolićem že pripravljaj reforme. Komunistična stranka Jugoslavije je zaradi velikega izražanja jeze, frustracij in politične podpore Miloševiću začela debato o Kosovu, kot o etnični in nacionalni zadevi in v to vključila vse republike. Po celi Srbiji so se začele cestne demonstracije in javno mnenje je kazalo na zahtevo po vrnitvi srbske oblasti nad

provincama Vojvodine in Kosovo. Milošević je prišel na oblast kot predsednik Srbije – Stambolića je zamenjal leta 1987.

Ti in drugi dogodki so odmevali na Kosovu. Srbi so bili na Kosovu terorizirani in tisoči izmed njih so v Beogradu zahtevali naj se ponovno vzpostavi red na Kosovu. Proces rušenja kosovske avtonomije se je začel v letu 1988, ko je prišlo do amandmajev jugoslovanske ustave iz leta 1974 in v letu 1989 do sprememb srbske ustave.

5.10 KOSOVO V DEVETDESETIH LETIH

Po razpadu Jugoslavije je Srbski parlament septembra 1990 sprejel novo ustavo, ki je nadalje omejila pravni status pokrajine Kosovo in jo ponovno preimenovala v Kosovo in Metohijo. Popolnoma je zavrnila koncept provinc, ki je bil v veljavi do tedaj. Ustava tudi ni več predvidevala enake rabe albanskega in srbskega jezika, ukinjene so tudi bile pomembne znanstvene in kulturne institucije, npr. Akademija znanosti in umetnosti, Inštitut kosovske zgodovine (*Ibid.* 75-9). Vsa ta dejanja so imela en cilj – okrepiti srbsko prisotnost na Kosovu in ustvariti razmere, ki bodo Albance prisilile k preseljevanju.

Vlada Republike Srbije pa je še pred začetkom veljave nove ustave sprejela številne zakone, s katerimi je skrajno omejila pristojnosti organov provinc ter pravice in svoboščine državljanov albanskega porekla (Stanojlović 1998: 49). Ni bilo več zakonodajne oblasti, parlament je imel odslej le posvetovalno funkcijo. Vsa določila glede pravnega statusa avtonomne pokrajine so očitno kršila ne samo federativna ustavna določila iz leta 1974, temveč tudi srbske amandmaje iz leta 1989, ki so zahtevali, da se status, pravice in dolžnosti avtonomnih pokrajin, ki jih ureja federativna ustava, ne smejo spreminjati z amandmaji srbske ustave. Vse to je, močno razburilo strasti in v letu 1990 so izbruhnile demonstracije, ki jih je srbska oblast izkoristila za obračun z demonstranti in kot opravičilo za razglasitev izrednega stanja na Kosovu (*ibid.* 464).

Kosovska skupščina je junija 1990 sprejela izjavo, da je Kosovo federalna enota, enaka drugim v jugoslovanski državi, njeno ljudstvo pa narod s pravico do samoodločbe. Vodstvo v Beogradu je reagiralo z zaprtjem prostorov pokrajinske skupščine, vlade in predsedstva ter s prepovedjo izdajanja večine časnikov v albanskem jeziku. 7. septembra so se neustavno razrešeni predstavniki kosovskega parlamenta tajno sešli v kraju Kačanik in ponovno razglasili neodvisnost Kosova in sprejeli novo ustavo Kosova kot neodvisne republike znotraj

jugoslovanske federacije. Na podlagi referendumu je bivši kosovski parlament 23. oktobra 1991 ustanovil vlado, 24. maja 1992 pa so kosovski Albanci organizirali parlamentarne in predsedniške volitve. Za predsednika je bil izvoljen Ibrahim Rugova, ki se je zavzemal za načelo mirnega bojevanja proti srbskim oblastem z vztrajanjem pri *statusu quo* in čakanjem na to, da se Kosovo prizna kot tretja federalna enota v federaciji Srbije in Črne Gore. Rugova je že na začetku leta 1989 ustanovil prvo politično stranko na Kosovu, Demokrasko zvezo Kosova in je ena najpomembnejših političnih osebnosti v zgodovini Kosova.

Srbske oblasti so se na dogajanje na Kosovu odzvale z represijo nad albanskim prebivalstvom v tej pokrajini. Aretirale in zaprle so večino delegatov kosovske skupščine ter v nekaj mesecih odpustile več kot 45.000 javnih uslužbencev albanske narodnosti. Srbska skupščina je sprejela tudi nov šolski program za Kosovo, seveda brez dogovora ali posvetovanja z albanskimi predstavniki kosovskega šolstva. Albanci so se odzvali z bojkotom celotnega šolskega sistema na Kosovu. Prištinska univerza je tako postala izključno srbska univerza. Albanci pa so vzpostavili vzporedni šolski sistem in vzporedno univerzo. Podobno je bilo tudi z drugimi ustanovami.

Septembra 1996 je Rugova s srbskim predsednikom Slobodanom Miloševićem ločeno podpisal sporazum o ureditvi stanja v šolstvu na Kosovu, vendar ta ni bil nikoli uresničen. Nevzdržni sistem represij in terorja srbskih oblasti na Kosovu je trajal skoraj desetletje. Albanci so bili ves čas izločeni iz uradnega političnega sistema, zato pa so na skoraj vseh ravneh vzpostavili svoj vzporedni sistem.

Leta 1995 so se odločili za mirovna pogajanja v Daytonu. Zaradi razočaranja nad Daytonskim mirovnim sporazumom in ignoriranjem kosovske problematike na mednarodnem prizorišču, so nekateri Albanci konec leta 1997 organizirali Osvobodilno vojsko Kosova (OVK), ki je sprožila vrsto oboroženih incidentov,¹⁷ finančno pa so jo podpirali izseljeni Albanci. Ta je z gverilskimi taktikami nastopila proti srbski policiji in civilistom. Kot posledica spopadov je okoli 200.000 kosovskih Albancev zbežalo v sosednje države. Šele val beguncev je sprožil debato v mednarodni skupnosti, ki je nekajkrat opozorila Miloševića, naj preneha z uporabo vojaške sile. Nasilni spopadi in napadi so se do leta 1999 stopnjevali, čeprav so srbske oblasti

¹⁷ Od srede leta 1996 do konca februarja 1998 je povzročila okoli 100 oboroženih incidentov in ubila nekaj Srbov, kar je sprožilo množično izseljevanje Srbov iz Kosova (Ortakovski 2000: 259).

leta 1998 zaradi pritiska zahodnih strani razglasile enostransko premirje. Varnostni svet ZN je namreč marca leta 1998 posredoval v konfliktu z resolucijo Varnostnega sveta 1160.¹⁸

5.11 MEDNARODNA SKUPNOST

Dobra-Manco (Kući 2005: 92) ugotavlja, da je šele oboroženi spopad na Kosovu prisilil mednarodno skupnost k reševanju kosovskega vprašanja, saj bi se lahko kosovski konflikt razširil na ostale države Balkana: Albanijo, Makedonijo, Grčijo, Bolgarijo in Turčijo. Oboroženi spopad je tako izzval reakcije Skupine za stike, OVSE-ja, Sveta Evrope, Evropske Unije, Nata in končno OZN-a. Sledila so intenzivna diplomatska prizadevanja, katerih rezultat sta bili še dve resoluciji Varnostnega sveta ZN – 1199¹⁹ in 1203.²⁰ Prva je bila sprejeta septembra leta 1998 in je potrdila intenzivni etnični spopad na Kosovu, katerega rezultat je bilo več kot 230.000 razseljenih oseb. Izrazila je zaskrbljenost zaradi naraščajočega števila beguncev v severni Albaniji, Bosni in Hercegovini in drugih evropskih državah ter nepretrganih kršitev prepovedi resolucije VS ZN 1160 in obtožila srbske sile za povzročitev humanitarne katastrofe (*ibid.*).

Ob koncu leta 1998 je OVSE na ozemlje Kosova poslala Opazovalno misijo, da preveri dejansko stanje v pokrajini in nadzoruje delovanje srbskih vojaških in paravojaških sil v boju zoper teroristično OVK. Kljub temu, da se je v času, ko se je na Kosovu mudila Opazovalna misija OVSE, dogodil poboj albanskih civilistov v vasi Račak. Ta poboj je po neuspešnih pogajanjih v Rambouilletu služil kot dodatno opravičilo za Natov zračni napad nad Jugoslavijo leto kasneje. Nasilje se je nadaljevalo, grozodejstva so naraščala, prav tako pa je naraščala tudi skrb za varnost neoboroženih in ranljivih opazovalcev. Združene države Amerike in Nato so februarja leta 1999 ponovno poskusili z mešanico diplomacije in groženj v Rambouilletu v Franciji.²¹ Sprva ne vlada v Beogradu ne predstavniki Kosova niso želeli podpisati predloga.

¹⁸ Resolucija Varnostnega sveta 1160 obsoja vsakršno prekomerno uporabo sile proti civilistom in mirnim demonstracijam na Kosovu s strani srbske policije in vsa teroristična dejanja Osvobodilne vojske Kosova ali zunanje podpore tem dejanjem, vključno z denarjem, orožjem ali usposabljanjem. Izrazila je podporo večji stopnji avtonomije in samouprave na Kosovu in vzpostavitvi dolgoročne misije OVSE. V zadnjih dveh členih pa je resolucija poudarila, da se bo, v primeru izboljšanja stanja na področju političnih in človekovih pravic na Kosovu, izboljšal mednarodni položaj ZRJ. V nasprotnem primeru bo potrebna vzpostavitev dodatnih ukrepov.

¹⁹ Resolucija Varnostnega sveta ZN 1199 (S/RES/1999), sprejeta 23. septembra 1998, <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm> (12. 5. 2008).

²⁰ Resolucija Varnostnega sveta ZN 1203 (S/RES/1203), sprejeta 24. oktobra 1998. Dostopno na: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1203.htm>, (21. 4. 2008).

²¹ Predlagani sporazum je predstavila ameriška državna sekretarka Madeleine Albright in je vseboval naslednje komponente: zmanjševanje števila srbske vojske in paravojaških enot, dovoljenih na območju Kosova, na 5.000, ponovno vzpostavitev precejšnje avtonomije Kosova, triletno prehodno obdobje, po preteku katerega bi se

Šele ko je OVK sprejela sporazum na ponovnih pogajanjih v Parizu in je Srbija ponovno zavrnila njihov podpis, se je Nato začel pripravljati na vojaško akcijo, ki jo je izvršil 24. marca 1999 (Jensen 2007). Sledilo je 78-dnevno Natovo bombardiranje Srbije, po katerem je nadzor nad pokrajino prevzela misija Združenih narodov UNMIK. Ob napadih, ko so se nadaljevali tudi spopadi med Srbi in kosovskimi Albanci, je območje zapustilo približno milijon kosovskih Albancev, več tisoč jih je bilo ubitih, prav tako nekaj tisoč Srbov. Pozneje je ozemlje zapustilo več sto tisoč Srbov, večina kosovskih Albancev pa se je vrnila. Varnostni svet je 10. junija z resolucijo 1244²² pooblastil generalnega sekretarja, da ustanovi začasno civilno administracijo pod vodstvom ZN-a, kar bo prebivalcem omogočilo precejšnjo avtonomijo. Resolucija je v preambularnem delu izrecno zagotovila spoštovanje suverenosti in ozemeljske celovitosti ZRJ, čeprav je zvezna jugoslovanska vlada z implementacijo resolucije 1244 *de facto* izgubila učinkovit nadzor nad kosovskim ozemljem in obdržala zgolj nominalno suverenost (suverenost kot pravni naslov)²³ (Švarc 2008: 9). Kosovo je tako še vedno ostalo *de jure* del Srbije, postalo je neke vrste mednarodni protektorat, ki je imel povsem ločeno administrativno, politično in varnostno upravo in je deloval kot *de facto* neodvisna država pod nadzorom mednarodne skupnosti, ki je nadzirala delovanje začasnih samoupravnih ustanov. Hkrati pa je torej kosovskim Albancem obljubljala znatno avtonomijo in samoupravo ter postopni prenos oblastnih funkcij na samoupravne institucije, ki bi bile ustanovljene na podlagi »politične rešitve« oziroma dogovora med strankami. Resolucija

organiziral mednarodni sestanek o politični prihodnosti Kosova; razorožitev OVK; razpošiljanje oboroženih Natovih mirovniških sil v provinco med prehodnim obdobjem (Haas 1999: 165-6). Do konca februarja 1999 sta obe strani prevzeli dogovor o demokratičnem Kosovu. Dogovorili sta se tudi o glavnih elementih nove ustave. Nekaj ključnih vprašanj pa je ostalo odprtih. Med najpomembnejšimi vprašanji je bil predlog o mednarodni vojaški prisotnosti na Kosovu. Srbska delegacija namreč ni bila pripravljena na svoje ozemlje sprejeti mednarodnih sil, kosovski predstavniki pa se niso strinjali z zahtevo, da se bodo v primeru mednarodne vojaške prisotnosti morali demilitarizirati in predati orožje. Sledil je dogovor, da se ponovno zberejo v sredini marca in sprejmejo celoten predlog. V marcu je predlog sprejela zgolj kosovska stran, kar je dodatno zaostrilo že tako naelektreno situacijo in vzpodbudilo umik mednarodnih opazovalcev.

²² Resolucija Varnostnega sveta ZN 1244 (S/RES/1244), sprejeta 10. junija 1999, <http://www.nato.int/Kosovo/docu/u990610a.htm> (13. 5. 2008). Resolucija »obsoja vsa dejanja proti kosovskemu prebivalstvu« in izraža »zaskrbljenost nad humanitarno tragedijo, ki se dogaja na Kosovu«. Legalizirala je Natovo operacijo in pooblašala namestitve mednarodnih enot na Kosovu, ki naj bi zagotovile mir, generalnega sekretarja pa je pozvala naj imenuje svojega posebnega predstavnika za organizacijo civilne uprave v pokrajini (UNMIK) in naj OZN s pomočjo KFOR-ja oblikuje prehodno administracijo in organizira razvoj začasnih institucij za demokratično in avtonomno samoupravo (Yannis 2002: 266). Resolucija 1244 govori o »bistveni avtonomiji pokrajine« v pričakovanju »dokončne ureditve« njenega statusa. Nedvoumno ponavlja in poudarja suverenost ZRJ nad Kosovom, po drugi strani pa se sklicuje na sporazum iz Rambouilleta, ki določa za mehanizem končne rešitve »voljo ljudstva« (S/RES/1244). ZN so na podlagi te resolucije odgovorni za organizacijo in nadzor nad razvojem začasnih institucij za demokratično in avtonomno samoupravo. Ko bodo te institucije ustanovljene, so odgovorni za prenos administrativnih obveznosti in pospešitev političnega procesa za določanje prihodnjega statusa Kosova. V končni fazi pa so odgovorni za nadzor nad prenosom pristojnosti z začasnih institucij na institucije, oblikovane na podlagi političnega dogovora (Yannis 2002: 266-9).

²³ UNMIK je prevzel praktično vse vitalne oblastne funkcije, ki jih je postopoma prenašal v roke kosovskih Albancev.

1244 je »namerno dvoumna« glede končnega statusa, kar je seveda dopuščalo odprto možnost za referendum, ki bi lahko prinesel neodvisnost. Vendar pa je ta dvoumnost pripomogla k temu, da so se vse strani na Kosovu vedle ekstremistično.

Resolucija 1244 je tako uspela najti začasen kompromis, ki je bil v tem, da se je Kosovo od Beograda oddaljilo samo *de facto*, ne pa tudi *de iure*. Beograd je končno pristal na prisotnost Nata, vendar v okviru mandata ZN. Objavil je, da je eden od razlogov za željo, da se o novem mirovnem sporazumu pogaja v okviru ZN, ker ta z UL podpira ozemeljsko celovitost (Drenik 2008: 20). Pomembno pa je, da od takrat do danes, Kosovo ni bilo več pod dejansko oblastjo Beograda. Kosovo je z resolucijo 1244 dejansko postalo avtonomno območje od mednarodno upravo.

Oktober 2000 so v 30 občinah potekale lokalne volitve, maja 2001 pa je bil sprejet nov ustavni okvir Kosova, istega leta so potekale tudi prve volitve, na katerih so izvolili parlament in predsednika.

5.12 POGAJANJA O STATUSU KOSOVA

Marca 2003 je ponovno izbruhnilo nasilje, tokrat proti Srbom. Oktobra 2003 pa so se na Dunaju začeli prvi neposredni pogovori med srbskimi in kosovskimi oblastmi po letu 1999. Decembra istega leta je OZN določil standarde, ki jih je Kosovo moralo izpolniti, da bi leta 2005 začeli pogovore o prihodnjem statusu pokrajine.

Po izvedenih parlamentarnih volitvah oktobra 2004, ki so jih kosovski Srbi bojkotirali, je spet zmagala LDK. Dva meseca pozneje je bil Rugova ponovno izvoljen za predsednika, eden izmed nekdanjih poveljnikov OVK Ramush Haradinaj pa je postal premier. Vendar pa je ta že marca 2005 odstopil s premierskega položaja, ker je bil na haaškem sodišču obtožen vojnih zločinov. Zamenjal ga je Fatmir Sejdiu (A.M. 2008: 4).

Leta 2006 so se pod sponzorstvom ZN in vodstvom posebnega odposlanca generalnega sekretarja ZN Marttija Ahtisaarija začeli neposredni pogovori med predstavniki Beograda in Prištine o ureditvi prihodnjega statusa Kosova. Poleti 2006 se je vprašanje reševanja Kosova preselilo na dnevni red Evropske Unije. 3. aprila 2007 je Ahtisaari predstavil Varnostnemu

svetu OZN končni sveženj predlogov²⁴ za Kosovo, ki so predvidevali neodvisnost pokrajine z vmesnim obdobjem mednarodnega nadzora, vendar pa je bil predlog te resolucije hitro umaknjen, saj je Rusija že vnaprej napovedala uporabo veta. Varnostni svet je zato julija 2007 reševanje vprašanja poveril kontaktni skupini za Kosovo, ki so jo sestavljale ZDA, Rusija, Velika Britanija, Nemčija, Francija in Italija. Rusija je t.i. trojki za Kosovo, ki so jo sestavljali predstavnik Evropske Unije Wolfgang Ischinger, ruski predstavnik Aleksander Bozan - Harčenko in ameriški predstavnik Frank Weisner, dodelila nalogo, da pomaga zblížati stališča Beograda in Prištine. A večmesečna pogajanja niso obrodila sadov in kosovsko vprašanje se je vrnilo na dnevni red Varnostnega sveta.

5.13 RAZGLASITEV NEODVISNOSTI

Novembra 2007 je na parlamentarnih volitvah na Kosovu zmagala Demokratska stranka Kosova (PDK), premier pa je postal nekdanji politični vodja OVK Hashim Thaqi. Pod njegovim vodstvom in po skoraj devetih letih prisotnosti UNMIK-a in drugih misij (npr. OVSE od leta 1998 dalje) na Kosovu je postalo jasno, da glede na posledice katastrofe, upravljanja Kosova ni več mogoče vrniti srbskim oblastem. Kosovski Albanci so se odločili enostransko razglasiti neodvisnost. Albanci namreč niso več želeli živeti v okviru Srbije, predvsem zaradi slabih zgodovinskih izkušenj (Soban 2008: 4). Poslanci kosovske skupščine so tako na izredni seji 17. februarja 2008 sprejeli deklaracijo o neodvisnosti, ki jo je pred tem pred njimi prebral premier Hashim Thaqi. Deklaracija razglša Kosovo za svobodno in neodvisno državo. Enostranska odcepitev kot ena od oblik uresničitve pravice do samoodločbe, usmerjena v ozemeljske spremembe, je sicer dejansko v diametralnem nasprotju s pravico ozemeljske celovitosti, ki teži k ohranitvi ozemeljskega statusa *quo*. Vendar pa nobena od teh pravic ne more biti absolutna. Dokončni propad devetletnih pogajanj o končnem statusu Kosova in razdeljenost stalnih članic VS pa omogoča tudi sklep, da politična situacija tik pred razglasitvijo neodvisnosti ni omogočala realnih alternativ enostranski odcepitvi (Švarc 2008: 10).

Mnoge države neodvisnosti Kosova ne priznavajo, še posebej problematično je priznanje Kosova za države, ki so vprašanja manjšin na svojem ozemlju reševale s dodelitvijo različnih posebnih avtonomnih območij. Te se počutijo zaradi kosovskega primera še posebej ranljive, saj vidijo v Kosovu model, kako lahko manjšine na njihovem ozemlju oblikujejo neodvisno

²⁴ Predlog je med drugim predvideval tudi 120 dodatnih dni za pogajanja med Srbi in kosovskimi Albanci, potem pa prenos uprave Kosova od ZN na Evropsko unijo, in ne samodejno nadzorovano neodvisnost.

državno tvorbo, ki del legitimnosti črpa, paradoksalno, prav iz svojega avtonomnega položaja (Grošelj 2008: 31).

6. ETNIČNA SESTAVA KOSOVA

Na prvem jugoslovanskem popisu prebivalstva iz leta 1921 ni bilo postavljeno vprašanje o etnični pripadnosti in je zato o njej možno le posredno sklepati iz odgovorov o materinem jeziku ter verski pripadnosti. V Kosovu in Metohiji so 75% prebivalstva sestavljali Muslimani, vendar jih je le 65,8% govorilo albanski jezik. Etnična sestava prebivalstva po drugi svetovni vojni pa se je precej spremenila (Rodovanović 1995).

V letu 1991 so na območju Kosova in Metohije Albanci predstavljali večino prebivalstva – 82,2%, Srbi so bili na drugem mestu z 10%, sledili so Muslimani z 2,9%, Romi z 2,2% in Črnogorci z 1,0%. Deleža Turkov in Hrvatov sta bila pod 1,0%. Za razliko od drugih delov Srbije, pa je bil za Kosovo značilen tudi precejšen naravni prirastek. Leta 1950 je bil 29,1 ‰, leta 1971 je bil 29,3 ‰, leta 1981 24,1 ‰ in leta 1990 23,8 ‰. V letih po drugi svetovni vojni pa do leta 1991 vidimo, da ni večjih sprememb v demografski strukturi Kosova. Rast prebivalstva na območju Kosova je počasi naraščala od konca druge svetovne vojne pa do začetka devetdesetih. Od leta 1961 do leta 1991 je Kosovo več kot podvojilo svoje prebivalstvo.

Leto popisa prebivalstva	Prebivalstvo skupaj	Odstotek (%)		
		Albanci	Srbi	Ostali
1948	729.000	68	24	8
1953	808.000	65	23	11
1961	964.000	67	24	9
1971	1,244.000	74	18	8
1981	1,584.000	77	13	10
1991	1,956.000	82	10	8
2000	2,000.000	88	7	5
2005	1,900.000	92	4	4

Slika1: Etnična sestava Kosova Tabela1: Etnična struktura prebivalstva na Kosovu 1948-2005.²⁵

²⁵ Mašanović, Božo (2008).

7. POLOŽAJ KOSOVA V LUČI MEDNARODNEGA PRAVA, SAMOODLOČBA IN ODCEPITEV

Od Deklaracije o neodvisnosti Kosova iz Julija 1990 in referendumu v letu 1991, ki je potrdil Deklaracijo, se je vedno bolj namigovalo na možnost samoodločbe kosovskih Albancev in na njihovo neodvisnost od Srbije.

Po tem ko smo teoretično obdelali pravico do samoodločbe in razmerje med pravico do odcepitve in teritorialno integriteto, bom v tem poglavju prikazala položaj kosovskih Albancev v luči mednarodnega prava. Najprej bom predstavila različna stališča o tem ali so kosovski Albanci narod in zatorej upravičeni uveljaviti pravico do samoodločbe. Predstavila bom argument o ideji, da so kosovski Albanci upravičeni prosto odločiti o statusu Kosova ali t.i. zunanjo samoodločbo – Jugoslovanska vlada namreč njihove pravice do notranje samoodločbe ni spoštovala.

7.1 KOSOVSKI ALBANCI – NOSILCI PRAVICE DO SAMOODLOČBE

Kosovski Albanci predstavljajo 90% Kosovske populacije in stoletja so ohranjevali svoj poseben značaj, ki se razlikuje od drugih skupin, ki so naseljevale teritorij nekdanje Jugoslavije. Govorijo skupen jezik (albanski jezik), imajo svojo kulturo in tradicijo in si delijo enake običaje. Z zgodovinskim ozadjem sem prikazala položaj kosovskih Albancev skozi stoletja, za uresničitev njihove samoodločbe pa je predvsem odločujoče kršenje njihovih pravic v času bivše Jugoslavije.

7.2 PRAVICA KOSOVSKIH ALBANCEV DO ZUNANJE SAMOODLOČBE

Leta 1991 je bil na Kosovu izveden referendum, ki je z ogromno večino potrdil Deklaracijo o neodvisnosti Kosova. Mednarodna skupnost je vztrajala z nenaklonjenostjo podpreti neodvisnost Kosova, predvsem zaradi strahu – glede na izražene razloge – saj naj bi podpora takšnim odcepitvenim zahtevam odprla ‘Pandorino skrinjico’ o problemih v celotnem procesu dezintegracije in nestabilnosti (Kumbaro 2001: 41).

Nadaljnja analiza bo osvetlila trditev, da so imeli kosovski Albanci pravico uresničiti zunanjo samoodločbo pred začetkom in med zračnim NATO napadom, zaradi popolnega zanikanja

²⁶ Radovanović 1995, Novak 1955, Novak 1962, Lutifić 1974, Komel 1982, Statistični urad Srbije in Črne Gore 2004, Statistični urad Kosova 2003.

njihove pravice do notranje samoodločbe in močnega zatiranja s strani vlade. To zatiranje je bilo tako resno, da je upravičilo vojaško intervencijo Nata, ki je preprečila grozečo humanitarno katastrofo ter očitno in sistematično kršenje človekovih pravic.

7.2.1 POPOLNO ZANIKANJE PRAVICE KOSOVSKIH ALBANCEV DO NOTRANJE SAMOODLOČBE

Po tem, ko so Srbske oblasti ukinile avtonomijo pokrajine Kosovo, je sledilo še večje zatiranje njihovih pravic in zanikana jim je bila pravica do notranje samoodločbe, ki jim je pripadala po konvencijah mednarodnega prava. Glavne namere srbske vlade so bile: 1) kosovskim Albancem popolnoma blokirati realizacijo političnega, socialnega in kulturnega razvoja; 2) sistematična diskriminacija in resne kršitve človekovih pravic; 3) dejanja, s katerimi se posega v človekovo integriteto, še posebej po nasilju in zatiranju spomladi 1998.

7.2.1.1 Kosovski Albanci kot subjekt sistematične diskriminacije in očitnega zatiranja

Z ukinitvijo avtonomije in z drugimi akcijami, ki so sledile, je srbski režim popolnoma in enostransko zanimal vse pravice, ki so bile kosovskim Albancem zagotovljene z Ustavo iz leta 1974. Vse od leta 1989 so srbske oblasti prevzemale vse pomembne funkcije, zato da bi Srbi postali številčnejši in da bi preprečili 'albanizacijo' Kosova.

7.2.1.1.1 Zanikanje političnega, ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja

Namen ustavnih amandmajev iz leta 1989 k Ustavi 1974 je bil popolnoma ukiniti status avtonomne province Kosova. Da bi dosegli ta cilj, je Srbija prevzela popoln nadzor nad bančnim, sodnim in izobraževalnim sistemom ter policijo. Albanski mediji so bili ukinjeni, albanski šole in univerza so se zaprle in več kot 120 000 Albancev je bilo odpuščenih iz služb. V javnosti in v državnih institucijah je bila prepovedana uporaba albanskega jezika, dnevno so bile kršene državljanske in človekove pravice. Kosovo je od takrat naprej postalo vzorec oddvojene družbe, kjer so etnične skupine živele popolnoma ločeno v paralelnih skupnostih, z čim manj kontakti. Srbski režim je sistematično naostril delitev med Srbi in Albanci, kar je močno poslabšalo situacijo, še posebej v začetku devetdesetih let, ko je bilo proglašeno izredno stanje (Kumbaro 2001: 42).

Druga nova merila so bila predstavljena, najpomembnejša so bila predpisana s predpisom, ki ga je izdala srbska skupščina marca 1990 pod naslovom: »Program za realizacijo miru in blaginje na Kosovu«: ta je kreiral nove samoupravne občine za Srbe, investiralo se je le v

območja z večinsko srbskim prebivalstvom, gradili so se domovi za Srbe, ki so se vrnili na Kosovo in razveljavila se je prodaja zemljišč Albancem. Ti so odslej lahko kupili ali prodali zemljišče le po pridobitvi posebnega dovoljenja srbskih oblasti. To pravo naj bi sicer veljalo le v času izrednega stanja, dejansko pa je ostalo. Ukinjen je bil albanski časopis Rilindja, zaprli so kosovsko Akademijo znanosti in umetnosti in odpustili več tisoč albanskih državnih uslužbencev.²⁷

Spremenilo se je veliko število srbskih zakonov, a z nobenim se ni spremenila ilegalna praksa in kršitve človekovih pravic s strani policije. Menedžerji podjetij in številni delavci albanskega rodu so bili odpuščeni. Prav tako so se neugodno za Albance spremenili predpisi o lastništvu.

Radikalne spremembe je doživel tudi izobraževalni sistem in tako albanskim študentom preprečil dostop do izobrazbe. Leta 1990 je srbski parlament razglasil izobraževalno zakonodajo za nično in sprejel srbsko usmerjen izobraževalni sistem za vse osnovne in srednje šole v Srbiji. Vsem študentom, ki niso hoteli slediti temu programu, so Srbski uradniki odvzeli štipendijo. Srbski parlament je tudi omejil vpis v srednje šole na eno tretjino primernih albanskih šolarjev, tako da so bili albanski študenti prisiljeni študirati in se izobraževati na domu. Tudi albanski profesorji na univerzi v Prištini so bili odstavljani, saj jim zaradi albanskega porekla niso zaupali. Učni načrti osnovnih in srednjih šol so bili prilagojeni srbskemu programu. Tudi veliko število znanstvenih institucij je bilo ukinjenih ali pa prikrajšane zaradi njihovih albanskih družabnikov. Še posebej resno je bilo nespoštovanje zdravstvenega varstva, pri čemer so bile vidne metode etničnega čiščenja in resne kršitve pravice do življenja in drugih temeljnih človekovih pravic.

Obnovljeni program kolonizacije se je začel v poletju 1991; Srbom in Črnogorcem, ki so se vrnili na Kosovo, so 5 hektarjev zemlje nudili brez plačila davkov, vendar ni bilo veliko zanimanja (Malcolm 1998: 352).

Dviganju kosovske avtonomije v letu 1989 so sledili sistematični ukrepi za oslabitev ekonomske stabilnosti na Kosovu, kar je vplivalo na približno 450 državnih podjetij in drugih

²⁷ Rugova, *La question du Kosovo: Entretiens avec Marie Francois Allain et Xavier Galmiche*, Paris, 1994, at 105-6.

institucij na Kosovu. Z zamenjavo vseh albanskih sfer s Srbi, je Srbiji uspelo dobiti nadzor nad vsemi aspekti kosovske ekonomije.

Posledice teh dejanj je bilo slabšanje življenjskih pogojev in naglo osiromašenje kosovskih Albancev. Rezultat te situacije je bila izselitev več kot 400.000 kosovskih Albancev v druge države (Kumbaro 2001: 42).

7.2.1.1.2 Grobo in sistematično kršenje človekovih pravic

Sistematično preganjanje in očitno kršenje človekovih pravic se je na Kosovu pojavljalo vsakodnevno. Večje kršitve človekovih pravic srbskih oblasti so vključevale primere izginotje, mučenja, poljubne aretacije in pridržanje, procesi političnim zapornikom, preudarni napadi na civiliste, tudi na ženske in otroke.²⁸

S predpisi, zakoni in drugimi odločitvami, ki jih je sprejel srbski parlament med leti 1990 – 1992, so srbske oblasti prevzele vse sfere družbenega življenja in vplivali na vsa področja v življenju kosovskih Albancev in s tem kršili njihove osnovne pravice do integritete, spoštovanja in blaginje. Sledili so Programu za Kosovo,²⁹ ki je predvideval niz diskriminatornih pravil, z vodilnim načelom prisiliti Albance, da zapustijo Kosovo in po drugi strani vzpodbuditi preseljevanje Srbov in Črnogorcev na Kosovo. Če povzamem, merila in posledice so bile naslednje:

- Predpisi o delovnih razmerjih (26. julij 1990) v izrednih razmerah so povzročili odpustitev 150.000 kosovskih Albancev iz njihovih delovnih mest, kar je predstavljalo 80 odstotkov zaposlenih kosovskih Albancev;
- Obnovljena kolonizacija je vključevala kmetijska zemljišča, ki so jih Srbi prejeli brez plačila davščin in nudili so jim posojila na dolgi rok (ta zakon je bil sprejet 20. julija 1991);
- Zakon o posebnih pogojih za prenos nepremičnin, sprejet 18. aprila 1998, je prepovedal prodajo nepremičnin za Albance;

²⁸ International Helsinki Federation for Human Rights, Human Rights in Albania, Belarus, Slovakia and the Federal Republic of Yugoslavia, (July 1, 1998). Poročilo Sveta za obrambo človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Council for the Defense of Human Rights and Fundamental Freedoms - CDHRF) vključuje kršitve človekovih pravic kosovskim Albancem, in sicer 35 primerov nasilne smrti, pet od teh so bile povzročene s policijskim nasiljem; 5031 primerov mučenja ali grdega ravnanja; 596 poljubnih aretacij; 1288 oseb je bilo poklicanih na policijsko postajo na zaslišanje in informativne pogovore; 425 domov je bilo uničenih; in več kot 10.000 drugih primerov kršitev človekovih pravic s strani srbske policije. V primerih zadržanja so z zadržanimi grdo ravnali, jih pridržali več kot dovoljenih 72 ur in jim preprečili dostop do odvetnika.

²⁹ Program for Kosovo, OFFICIAL JOURNAL, št. 15/90, 30. marec, 1990.

- Bančni sistem na Kosovu, finančne ustanove in Nacionalna banka Kosova ter vse druge komercialne banke so bile popolnoma oslABLJENE, prav tako so bili prevzeti vsi proračuni občin (zakon o prenosu financ, 29. marec 1991);
- Albanski jezik je bil uradno prepovedan z zakonom o uradni rabi jezika in tiska, 27. julij 1991;
- Imena ulic, trgov, šol in kulturnih centrov Kosova so bila spremenjena v srbska imena;
- Državni tožilec Kosova je bil začasno odstavljen s službenega mesta, prav tako tudi vrhovno in okrajna sodišča, provincialni sekretariat za notranje zadeve in druga ministrstva. Posledično so bili vsi sodniki, državni tožilci, pravniki in policisti albanskega porekla odpuščeni in nadomeščeni s Srbi ali Črnogorci;
- Množični mediji, radii, televizija, časopisi in revije so bili uničeni in pod popolnim srbskim nadzorom.

S temi merili in pravili so ukinili avtonomijo Kosova in kosovske Albance popolnoma izključili iz javnega življenja na Kosovu. Vse to je pomenilo sistematično tlačenje in veliko diskriminacijo ter jasno zanikanje pravice do notranje samoodločbe kosovskim Albancem.

7.2.1.1.3 Kosovski Albanci kot žrtve napada na njihovo osebno integriteto

Od konca februarja 1998 pa do konca Nato napada junija 1999, je bil svet priča vsakodnevnemu in preudarnemu nasilju na Kosovu, katerega žrtve so bili predvsem albanski civilisti. Prve policijske operacije so bile na začetku krize in med nadaljnjimi štirimi tedni so povzročile izselitev okoli 20.000 Albancev, ki so zbežali iz domov prestrašeni zaradi umorov 80 ljudi.³⁰ Sledili so napadi srbske vojske in policije, kar je povzročilo še nadaljnje izseljevanje Albancev.

Mednarodna skupnost je večkrat v različnih izjavah obsodila nesorazmerno in diskriminatorno uporabo sile in istočasno od srbskih oblasti zahtevala konec nasilja nad civilisti na Kosovu. Po 78 dnevni zračni NATO intervenciji v začetku marca 1999 so se odločili rešiti etnični konflikt in končati trpljenje ljudi na Kosovu.

³⁰ Amnesty International Report, A HUMAN RIGHTS CRISIS IN KOSOVO PROVINCE, Document Series B: Tragic events continue #4: The Protection of Kosovo's displaced and refugees, October 1998, EUR 70/73/98, navezujoče na vzorce UNHCR.

7.3 NEKAJ ZAKLJUČNIH OPAZK O PRAVICI KOSOVSKIH ALBANČEV DO SAMOODLOČBE

Kosovski Albanci so bili kot skupina upravičeni do pravice do samoodločbe, saj so tradicionalno živeli in še danes živijo na tem določenem teritoriju, ki ima jasno določene meje. Vztrajno so ohranjali in varovali svojo lastno etnično identiteto s svojim jezikom, običaji in tradicijo ter ohranili svojo regijo, kljub izzivanju in sistematični represiji srbske oblasti. Skoraj desetletje so se kosovski Albanci zavzemali in resnično verjeli v mirno rešitev krize in hkrati težili k uresničitvi pravice do samoodločbe, medtem pa so bili neprestano subjekt zatiranja srbske oblasti. Izbruh vojne na Kosovu je popolnoma uničil navidezno ravnotežje in sprožil nujno potrebo po političnem dogovoru.

Strah pred priznanjem pravice do odcepitve kosovskih Albancev bi odprl 'Pandorino skrinjico' problemov, ki se navezujejo na druge odcepitvene zahteve, ne bi pa bil zadovoljiv argument proti zahtevi kosovskih Albancev za neodvisnost. Vsaka odcepitvena zahteva ima svoje individualne in izrazite značilnosti. Celotna nejasna državna praksa glede pravice do odcepitve in čeprav je zahteva kosovskih Albancev bila upravičena in priznana, ni bila podprta. Podporo kosovskim Albancem za njihovo pravico do samoodločbe pa je dala Deklaracija o prijateljskih odnosih. Ta namreč kot zadnjo možnost priznava pravico do zunanje samoodločbe, če je narodu v celoti onemogočena notranja samoodločba. Zahteva kosovskih Albancev po pravici do samoodločbe je bila utemeljena, saj so bili kot manjšina pod srbskim režimom dolgo časa zatirani. To je obsegalo kršitve in nespoštovanje temeljnih človekovih pravic, popolna izključitev kosovskih Albancev iz javnega življenja, radikalna preprečitev njihovega političnega, ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja. Ogrožen je bil njihov fizični obstoj zaradi etničnega čiščenja in nad civilisti je bilo s strani srbske vojske toliko nasilja, da so se zaradi strahu, da bi tudi sami postali žrtve, začeli izseljevati. Prav zaradi vsega naštetega menim, da so bili kosovski Albanci upravičeni odločiti o statusu Kosova in razglasitvi neodvisnosti.

8. SKLEP

Potrdili smo, da obstaja konflikt med načelom pravice naroda do samoodločbe in načelom ozemeljske celovitosti držav. Uresničitev pravice do samoodločbe in varovanje ozemeljske celovitosti je stanje posebnih emocionalnih stanj na nacionalni ravni. S tem mislimo na prevladujoče prepričanje o lastni zrelosti in pravici do lastne države, na eni strani in močnem nacionalističnem duhu, ki želi zaščititi meje svoje domovine, na drugi strani. V takih trenutkih se razmišlja manj o posledicah, ceni in učinkih na druge, pravi Simonitti (1996: 48). Politične energije se osredotočijo zgolj na uresničitev nove države ali na varovanje mej »stare« države.

Načelo samoodločbe in načelo teritorialne integritete sta temeljni načeli mednarodnega prava. Deklaracija sedmih načel to nedvomno potrjuje, zato poziva države, da se v svojem mednarodnem obnašanju ravnajo po njih, saj bodo zgolj s strogim upoštevanjem teh načel lahko razvile dobre medsebojne odnose in s tem zagotovile mednarodno varnost in mir. Temeljna načela mednarodnega prava so v razlagi in uporabi medsebojno povezana in vsako načelo je treba razlagati v kontekstu ostalih načel. Kadar so v konfliktnem odnosu pa je le od razmer odvisno, katero načelo bo prišlo bolj do izraza. Glede na načelo mednarodnega prava o teritorialni integriteti je iluzionistično začrtati ločnico, ki bi jasno, nedvoumno in dokončno razločila med legitimnimi in nelegitimnimi zahtevami po odcepitvi. Mednarodni okviri, ki so bili postavljeni po drugi svetovni vojni, danes ne več zadostujejo. Načelo samoodločbe doživlja nove razsežnosti, ki so že zdavnaj presegle kolonialne značilnosti. Pravico do samoodločbe namreč danes zahtevajo tudi manjšine. Spremembe življenja torej terjajo, da mednarodno pravo da natančnejše odgovore na to, kdaj je pravica do samoodločbe in s tem tudi pravica do odcepitve legitimna in kdaj ne.

Kolizija teh načela pravice do samoodločbe in načela teritorialne integritete je premostljiva. Deklaracija sedmih načel, ki jo povzemajo tudi kasnejše deklaracije in resolucije, premesti navidezno protislovje med tema dvema načeloma mednarodnega prava. Varovana je le integriteta tistih držav, ki so izraz samoodločbe (Petrič 1984: 123), sploh pa so to vrednostna merila in jih je zato potrebno tehtati. Tudi 2.(4) člen Ustanovne listine OZN jasno poudarja pomembnost ozemeljske celovitosti in nedotakljivosti meja, vendar pa, pravi Kristan (1990: 13), »ko se kratijo pravice nekega naroda in njegovi vitalni interesi, je treba dati prednost pravici do samoodločbe pred načelom ozemeljske celovitosti države, torej prednost v varstvu

naroda pred varstvom države.» Tako je v nekem primeru pravičnejše omogočiti uveljavitev načela samoodločbe, v drugem primeru pa bo prevladalo varovanje teritorialne integritete.

Problem človekovih pravic je postal problem celotne mednarodne skupnosti (McCorquadale 1996: 9-12). To izraža tudi Deklaracija sedmih načel in tudi Deklaracija o mednarodnih človekovih pravicah s tem, ko pravi, da je varovana ozemeljska celovitost le tistih držav, katerih vlada predstavlja celotno ljudstvo ne glede na raso, prepričanje ali barvo. Varovanje človekovih pravic pa naj bo tudi vodilo pri odločanju v korist načela pravice narodov do samoodločbe ali v korist pravice držav do ozemeljske celovitosti.

Ugotovili smo, da je odcepitev dela prebivalstva obstoječe neodvisne države mogoča le v izjemnih okoliščinah: ob zatiranju temeljnih človekovih pravic, diskriminaciji in genocidu. Kosovskim Albancem je bil v posameznih obdobjih pod srbsko oblastjo zanikan politični, socialni in kulturni razvoj, posebej po letu 1989, ko je bila Kosovu odvzeta avtonomija. V času posredovanja Nata pa je prišlo do vrhunca zlorab. Dejansko gre torej za situacijo *sui generis*, ki jo opredeljujejo naslednje okoliščine: status pokrajine v nekdanji SFRJ, razpad SFRJ, poznejše grobe in sistematične kršitve človekovih pravic, vključno s pravicami manjšin, humanitarna katastrofa, zavrnitev dogovora iz Rambouilleta, resolucije VS po VII. poglavju UL ZN, devetletna mednarodna uprava, pomanjkanje soglasja ključnih akterjev glede zagotovitve določene avtonomije oziroma glede statusa pokrajine ter odgovornost mednarodne skupnosti za mir in stalnost v regiji.

Rudinsky (1996: 79) navaja, da bi morala biti ustanovitev nove suverene države zadnji izhod za manjše družbene skupine, in sicer, ko bi bila vsa sredstva znotraj obstoječe države preizkušena in bi se izkazala za neučinkovita pri zaščiti identitete in človekovih pravic družbenih skupin in njihovih članov; ko bi bilo na osnovi mednarodnih standardov dokazano, da takšna zagotovila ali mehanizmi v dani državi ne morejo biti vzpostavljeni brez ogrožanja identitete ali pravic teh skupin in njihovih članov; ko bi bila izvedba vseh ostalih oblik samoodločbe preučena in preizkušena brez uspeha. Menim, da je bil v primeru kosovskih Albancev izpolnjen vsak izmed naštetih kriterijev, ki naj bi omogočili manjšini pravico do odcepitve in s tem uresničitev pravice do samoodločbe.

Za trajno rešitev etničnega konflikta med kosovskimi Albanci in Srbi je najpomembnejše, da bo novoustanovljena država Kosovo sprejemljiva za vse etnične skupine, ki tam živijo.

Kosovska oblast bo zato morala zagotoviti varstvo vseh manjšin v svoji državi. Morala bo zagotoviti zadovoljivo zaščito človekovih pravic in manjšinskih pravic, kar bo omogočilo obnovo kosovske družbe. Čas pa bo pokazal stopnjo politične zrelosti. Kljub temu, da danes še obstaja grožnja, da tega nova kosovska oblast ne bo sposobna, pa menim, da je bila pravica do odcepitve in pravica do samoodločbe kosovskim Albancem na podlagi zgodovinskih kršitev človekovih pravic upravičena. Kosovo je torej po mojem mnenju upravičeno uveljavilo pravico do zunanje samoodločbe, ki je izhajala iz grobih kršitev človekovih pravic, storjenih s strani Srbije nad albanskim prebivalstvom.

9. VIRI IN LITERATURA

SEKUNDARNI VIRI:

- A. M. (2008) Kosovo: trnova pot k državnosti. *Delo*, 18. 2.: 4.
- Andrassy, Juraj (1976) *Međunarodno pravo*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brown S., Bartram (2004) Human Rights, Sovereignty, and the final Status of Kosovo, dostopno na: <http://lawreview.kentlaw.edu/articles/80-1/Brown%20PDF3.pdf> (23. 6. 2008).
- Buchanan, Allen (1992) Self-Determination and the Right to Secede. *Journal of International Affairs* 45(2), 347–420.
- Buchanan, Allen (1993) Secession and Nationalism. V Robert E. Goodin in Philip Pettit (ur.) *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, 586–596. Oxford: Basil Blackwell.
- Buchanan, Allen (1997) Self-Determination, Secession, and the Rule of Law. V Robert McKim in Jeff McMahan (ur.) *The Morality of Nationalism*, 301–323. New York: Oxford University Press.
- Buchanan, Allen (1998) Democracy and Secession. V Margaret Moore (ur.) *National Self-Determination and Secession*, 14-33. New York: Oxford University Press.
- Conforti, Benedetto (2005) *Mednarodno pravo*. Ljubljana: FDV.
- Devetak, Silvo (1989) *Manjine, ljudska prava, demokratija*. Sarajevo: Izdavačka djelatnost.
- Drenik, Simona (2008) Neodvisnost Kosova – sui generis. *Pravna praksa* 27(22), 19-20.
- Grošelj, Klemen (2008) Kosovo: Kako naprej? *Revija Obramba* 40(3), 29-31.
- Halperin, Morton H., David J. Schiffer, Patricia L. Small (1992) *Self-Determination in the New World Order*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Heraclides, Alexis (1992) Secession, Self-Determination and Non Intervention: In Quest of Normative Symbiosis. *Journal of International Affairs* 45(2), 399-420.
- International Crisis Group (2007) *Kosovo's Final Status* (oktober 2007), dostopno na: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=3225&l=1#C4> (28. 6. 2008).
- Jansen, G. Richard (2007) *Albanians and Serbs in Kosovo: An Abbreviated History*, dostopno na: <http://lamar.colostate.edu/~grjan/kosovohistory.html> (14. 5. 2008).
- Judah, Tim (2007) Kosovo: Ahtisaari or bust. *ISN Security Watch*, dostopno na: <http://www.isn.ethz.ch/news/sw/details.cfm?ID=17202> (28. 6. 2008).

- Judah, Tim (2000) *Kosovo: War and Revenge*. New Haven in London: Yale University Press.
- Klopčič Vera (2008) *Evropski pravni standardi manjšinskega varstva, uresničevanje in dileme razvoja*, dostopno na: <http://www.inv.si/RIG/RIG%2050-51/klopacic.pdf> (18. 4. 2008).
- Kristan, Ivan (1990) *Pravica do samoodločbe*. Ljubljana: Zbornik pravnih razprav Pravne fakultete v Ljubljani.
- Kumbaro, Dajena (2001) *The Kosovo Crisis in an International Law Perspective: Self-Determination, Territorial Integrity and the NATO Intervention*, dostopno na: <http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/kumbaro.pdf> (18. 4. 2008).
- Kuçi, Hajredin (2005) *Independence of Kosova: A Stabilizing or Destabilizing Factor in the Balkans?* Houston: Jalifat Group.
- Lutovac, Zoran (1998) *The Right of Self-Determination*, dostopno na: http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/14_sr3_lutovac.pdf (18. 4. 2008).
- Mašanović, Božo (2008) Eulex lahko odrine. *Delo*, 18. 2.: 4.
- Musgrave, Thomas D. (1997) *Self-Determination and National Minorities*. Oxford: Clarendon Press.
- Neuberger, Benyamin (1994) Samoodločba narodov – konceptualne dileme. *Nova revija* 13(141/142), 142-160.
- Malcolm, Noel (1998) *Kosovo: a Short History*. London: Macmillan.
- McCorquodale, Robert (1996) Human Rights and Self-Determination. V Mortimer Sellers (ur.) *The New World Order. Sovereignty, Human Rights, and the Self-Determination of Peoples*, 9-34. Oxford in Washington: Berg.
- NATO (1999) *Nato's role in Kosovo. Historical Overview*, dostopno na: <http://www.nato.int/kosovo/history.htm> (1. 6. 2008).
- Ortakovski, Vladimir (2000) *Minorities in the Balkans*. Ardsley N.Y.: Transnational Publishers.
- Pavlovič, Vjieran, Sabrina Petra Ramet (2004) Albanian and Serbs rivalry in Kosovo: Realist and Universalist Perspectives on Sovereignty. V Bahcheli, Tozun, Barry Bartmann, Henry Srebrnik (ur.) *De facto states. The quest for sovereignty*, 52-101. London, New York: Rutledge.
- Petrič, Ernest (1977) *Samoodločba in narodne manjšine*. V *Teorija in praksa* 14(3), 187-203. Ljubljana: FSPN.

- Petrič, Ernest (1980) *Samoodločba manjšin – pravica do odcepitve – varstvo manjšin (s posebnim ozirom na predlog Deklaracije OZN o pravicah manjšin)*. Ljubljana: Raziskovalni inštitut FSPN.
- Petrič, Ernest (1984) *Pravica do samoodločbe*. Maribor: Založba obzorja.
- Radovanović, Svetlana (1995) *The Serbian Question in the Balkans*. Beograd: Faculty of Geography, dostopno na: <http://www.rastko.org.yu/istorija/srbi-balkan/sradovanovic-demography.html> (13. 6. 2008).
- Rudinsky, Vladimir (1996) Self-Determination in the Modern World: Conceptual Development and Practical Application. V Mortimer Sellers (ur.) *The New World Order. Sovereignty, Human Rights, and the Self-Determination of Peoples*, 71-90. Oxford in Washington: Berg.
- Simonitti, Iztok (1996) Svet po 1990. letu. V Russett, Bruce, Starr Harvey (ur.) *Svetovna politika izbira moči*, 9-56. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Soban, Branko (2008) Poti nazaj ni več, kosovo ne more biti del Srbije. *Delo*, 18. 2.: 4.
- Korsika, Bojan (1989) Srbia i Albanci, *Pregled politike Srbije prema Albancima od 1878 do 1914. godine*, Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
- Korsika, Bojan (1989) Srbia i Albanci, *Pregled politike Srbije prema Albancima od 1913. do 1945 godine*, Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
- Korsika, Bojan (1989) Srbia i Albanci, *Pregled politike Srbije prema Albancima od 1944. do 1989. godine*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
- Stanič, Janez (1984) *Albanci*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Stanjlović, Seška (1998) *Kosovo: pravo i politika. Kosovo u normativnim aktima pre i posle 1974 godine*. Beograd: Helsinki Committee for Human Rights in Serbia.
- Švarc, Dominika (2008) Republika Kosovo: nova zvezda na evropskem nebu ali pravna črna luknja? *Pravna praksa* 9, 9–11.
- Independent International Commission on Kosovo (2000) *The Kosovo Report*. Oxford: Oxford Scholarship Online.
- Türk, Danilo (1984) *Načelo neintervencije v mednarodnih odnosih in mednarodnem pravu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Türk, Danilo (2007) *Temelji mednarodnega prava*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- van Walt van Praag, Michael (1998) *The Implementation of the Right to Self-Determination as a Contribution to Conflict Prevention*, dostopno na: <http://www.unpo>.

org/downloads/THE%20IMPLEMENTATION%20OF%20THE%20RIGHT%20TO%20SELF.pdf (18. 4. 2008).

- Webb, J. Matthew (2006) *Is there a liberal right to secede from a liberal state?* Dostopno na: <http://64.233.183.104/search?q=cache:zB8m-YoYLFAJ:www.kirj.ee/public/trames/trames-2006-4-5.pdf+buchanan+allen,+self-determination+and+the+right+to+secede&hl=sl&ct=clnk&cd=1&gl=si> (18. 6. 2008).

PRIMARNI VIRI:

- Deklaracija sedmih načel (Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Ustanovno listino Združenih narodov) - *Declaration on Principles of International Law Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter of the United Nations*; Resolucija GS ZN 2625(XXV), sprejeta 24. 10. 1970, dostopno na: <http://www.hku.edu/law/conlawhk/conlaw/outline/Outline4/2625.htm> (18. 4. 2008).
- Helsinška sklepna listina (*Helsinki Final Act*), sprejeta 1. 8. 1975, dostopno na: <http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html> (18. 4. 2008).
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (*International Covenant on Civil and Political Rights*), Resolucija GS OZN 2200A(XXV), sprejet 16. 12. 1966, v veljavi od 23. 3. 1976, dostopno na: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm (20. 4. 2008).
- Pariška listina za novo Evropo (*Charter of Paris for a New Europe*), sprejeta 19.-21. 11. 1990, dostopno na: <http://www.hri.org/docs/Paris90.html> (10. 6. 2008).
- Resolucija Varnostnega sveta ZN 1160 (S/RES/1160), sprejeta 31. 3. 1998, dostopno na: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1160.htm> (21. 4. 2008).
- Resolucija Varnostnega sveta ZN 1199 (S/RES/1199), sprejeta 23. 9. 1998, dostopno na: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm> (21. 4. 2008).
- Resolucija Varnostnega sveta ZN 1203 (S/RES/1203), sprejeta 24. 10. 1998, dostopno na: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1203.htm> (21. 4. 2008).
- Resolucija Varnostnega sveta ZN 1244 (S/RES/1244), sprejeta 10. 6. 1999, dostopno na: <http://www.unmikonline.org/misc/N9917289.pdf> (23. 4. 2008).
- Ustanovna listina Združenih narodov (*Charter of the United Nations*), sprejeta 26. 6. 1945, v veljavi od 24. 10. 1945, dostopno na: <http://www.un.org/aboutun/charter/> (25. 5. 2008).